

BAAC

ONDERZOEKS- EN
ADVIESBUREAU

Jutphaas Herenstraat - Utrechtsestraatweg

Cultuurhistorische verkenning

BAAC rapport B-10.0266

augustus 2011

Auteur:

drs E. de Boer
drs ing. A.G. Oldenmenger
e.a.

Status:

Definitief

Colofon

Redactie:	drs J.M.J. Willems
Teksten:	drs E. de Boer T.M.C. van Kouwen MA., MSc. drs ir G. Oldenmenger M.C. van Dam drs J.M.J. Willems
Fotografie:	drs ing. A.G. Oldenmenger
Veldwerk:	M.C. van Dam drs ing. A.G. Oldenmenger
Copyright:	Gemeente Nieuwegein / BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Nieuwegein en/of BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie.

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergsingel 81-85
7411 CN Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoudsopgave

	■ Voorwoord	7
1	■ Beknopte historische inleiding	9
	1.1 Het ontstaan van het landschap	9
	1.2 De ontginning	10
	1.3 Het gehucht Jutphaas	10
	1.4 De verdedigingswerken	12
	1.5 Jutphaas in de negentiende eeuw	14
	1.6 Jutphaas in de twintigste eeuw	16
2	■ Beschrijving Herenstraat	19
	2.1 Algemeen	19
	2.2 De panden	22
3	■ Beschrijving Utrechtsestraatweg	43
	3.1 Algemeen	43
	3.2 De panden	44
4	■ Kaartbeeldanalyses	49
	4.1 Monumentenkaart	49
	4.2 Ordenkaart	51
	4.3 Bouwhistorische verwachtingskaart	54
	4.4 Bouwlagen en kappenkaart	56
5	■ Synthese	59
	5.1 Samenvatting	59
	5.2 Historische Jutphaas anno 2010	60
	5.3 Redengevende omschrijving	61
6	■ Beleidsadvies	65
	6.1 Inleiding	65
	6.2 Probleemanalyse	65
	6.3 Doel van het beleidsadvies	65
	6.4 Maatregelen om de bouw- en cultuurhistorische waarden te behouden	66
	6.5 Advies voor het versterken van de cultuurhistorische waarden in Jutphaas	68
7	■ Literatuur en bronnen	71
	■ Bijlagen	73
	- Bijlage 1 Tabel cultuurhistorie	75
	- Bijlage 2 Bouwhistorische verkenningen	77

Voorwoord

In opdracht van de gemeente Nieuwegein heeft BAAC bv (onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie) te 's-Hertogenbosch een cultuurhistorische verkenning uitgevoerd naar een deel van de Herenstraat en Utrechtsestraatweg. De reden voor het onderzoek is het voornemen van de gemeente om het 'oude' Jutphaas aan te wijzen als gemeentelijk beschermd dorpsgezicht.

Ten behoeve van het onderzoek heeft een bouwhistoricus het onderzoeksgebied, een deel van de Herenstraat en de Utrechtsestraatweg, in ogenschouw genomen. Voorafgaand aan dit onderzoek hebben een landschapsdeskundige en een historicus een bureauonderzoek verricht waarbij literatuur- en archiefonderzoek heeft plaatsgevonden. Al hun bevindingen vormen de basis voor het beleidsadvies dat eveneens in deze rapportage is terug te vinden. Met dit advies wordt beoogd aan te geven op welke wijze met de aanwezige en te verwachten (cultuur)historische waarden dient te worden om gegaan.

Gaandeweg het onderzoek is de opdracht uitgebreid met een bouwhistorisch onderzoek van een aantal panden in het onderzoeksgebied. De resultaten van dat onderzoek zijn in bijlage 2 opgenomen.

Een onderzoek naar de archeologische waarden van het gebied werd niet door BAAC uitgevoerd daar dit onderzoek al aan een andere partij was gegund. Wel zijn bevindingen van dit onderzoek in de voorliggende rapportage meegenomen.

's-Hertogenbosch, augustus 2011

drs E. de Boer
T.M.C. van Kouwen MA., MSc.
drs ir G. Oldenmenger
M.C. van Dam
drs J.M.J. Willems

1

Beknopte historische inleiding

1.1 Het ontstaan van het landschap

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van het rivierengebied dat in het Holoceen is ontstaan. De rivieren hadden in deze periode een meanderend (kronkelend) karakter. In de bedding werd het grofste materiaal, voornamelijk zand en grind, afgezet. Ingeval van overstromingen werden zand en klei uit de bedding gelicht en op de oevers afgezet, waardoor oeverwallen ontstonden. Deze oeverwallen bestaan uit zeer fijnzandig en zavelig materiaal. Verder van de rivier af, in de komgronden, kwam het overstromingswater tot rust en werd klei afgezet. Als de grondwaterspiegel hoog stond, kon in deze komgebieden veen worden gevormd.

Vanaf circa 4150 jaar geleden stroomde door het plangebied in westelijke richting een rivier (stroomgordel van Jutphaas), die zich ten noordwesten van het plangebied splitste in twee lopen. Een van deze lopen, de zogenaamde stroomgordel van Blok, liep direct ten westen van het plangebied in noordwestelijke richting af. De door overstromingen ontstane hogere oeverwallen langs de rivieren vormden, in het overwegend laaggelegen, natte rivierengebied, gunstige plekken voor bewoning.¹

Na verloop van tijd verzandde de bedding van de rivier en verlegde de stroom haar loop. Omstreeks 3190 jaar geleden (middenbronstijd-B) verlandde de stroomgordel van Blok, waarna omstreeks 2785 jaar geleden (late bronstijd) ook de stroomgordel van Jutphaas door de rivier werd verlaten. Na verlating van de stroomlopen bleven het zandige geullichaam en de oeverwallen achter. Door het zandige karakter van het geullichaam en de oeverwallen kwamen deze door ontwatering en differentiële klink² van de omringende komgebieden, hoger te liggen en vormden ze gunstige plaatsen voor bewoning. De komgebieden daarentegen waren vrij ontoegankelijke, moerassige gebieden, die ongeschikt waren voor bewoning.³ De oudst bekende bewoning op de stroomgordel van Jutphaas en Blok dateert uit deze periode: de (late) ijzertijd en Romeinse tijd.⁴ Nam de bevolkingsomvang in Nederland na de Romeinse tijd sterk af, in de omgeving van het onderzoeksgebied bleef er sprake van bewoning. Ten westen van het onderzoeksgebied bevond zich op de Blokse stroomrug nog tot in de (vroeg) Middeleeuwen het dorpje Galen dat werd omringd door wildernis.⁵

- 1 Het is mogelijk dat zich in of nabij het onderzoeksgebied in deze periode, het neolithicum, al mensen op de oeverwallen vestigden. Tot op heden zijn daar echter geen sporen van aangetroffen.
- 2 Zandige bedding- en oeverwalafzettingen klinken minder in dan de kleiige gebieden. Berendsen, 2004, p. 262.
- 3 Berendsen en Stouthamer, 2001; Berendsen, 2004, p. 265-271.
- 4 Sprangers, J. et al. 2010 (concept), p. 27.
- 5 Fafianie, 2002, p. 22-24.

1.2 De ontginning

In het midden van de elfde eeuw werd onder leiding van bisschop Willem I van Utrecht gestart met de eerste systematische ontginning van het gebied. De ontginningen waren geregeld in een zogenaamde 'cope', een contract tussen de landsheer, in dit geval de bisschop, en de ondernemer, meestal dienstmannen van de bisschop of particuliere heren. De ontginning werd volgens een vaste methode uitgevoerd. Allereerst werd het te ontginnen gebied afgebakend, waarna in het midden van het bewuste gebied een wetering en dijk, de ontginningsbasis, werd aangelegd. Loodrecht op deze ontginningsbasis werden tot aan de achterkade kavelsloten gegraven, zodat strookvormige percelen van zes voorling (circa 1250 m) lang en dertig roeden breed (circa 110 m) ontstonden.

De eerste ontginning van het gebied vond plaats in het midden van de elfde eeuw, vanaf circa 1 km ten noordwesten van het onderzoeksgebied. Tussen de vroegmiddeleeuwse nederzettingen Papendorp en Galen, die respectievelijk langs de Oude Rijn en op de Blokse stroomrug lagen, werd de Galecopperdijk aangelegd. Vanaf deze dijk werd het gebied tot aan de Taatsendijk in het westen en de Westravensche Wetering in het oosten in smalle circa oost-west georiënteerde percelen verkaveld. Hierdoor ontstonden de polders Papekop in het noorden en Galekop in het zuiden. De ontginning werd vervolgens in zuidelijke richting doorgezet, waarbij het huidige plangebied werd ontgonnen.

De noordgrens van deze ontginning werd gevormd door de Bloksteeg, die eveneens de zuidgrens vormde van de al ontgonnen polder Galekop, en in het verlengde hiervan, de Ravense kade. Langs de oostgrens van de ontginning werd de Heemstederdijk aangelegd. De zuidgrens werd gevormd door de Houtense Wetering en De Randdijk langs het riviertje de Gein. De westgrens werd gevormd door de latere Reinesteijnse Steeg (gelegen in het verlengde van de Taatsendijk). Halverwege de Heemstederdijk werd, op de stroomgordel van Jutphaas, een nieuwe ontginningsbasis aangelegd, die bestond uit een dijk met daarlangs een wetering, later aangeduid als de Jutphase Dijk (de huidige Nedereindseweg) en de Jutphase wetering. Vanaf deze dijk werd het gebied in min of meer noord-zuid georiënteerde stroken verkaveld.⁶

Het gebied ten oosten van Papekop en Galekop, het latere Raven, was het laatste gebied dat ontgonnen werd. In het begin van de twaalfde eeuw was het nog een ruigte omgeven door ontginningen.⁷

1.3 Het gehucht Jutphaas

Op bovengenoemde dijk werd het ontginningsdorp Jutphaas gesticht. De exacte ontstaansdatum van het dorp is niet bekend. De eerste schriftelijke vermelding van Ludifax (Jutphaas) dateert uit 1165. Het toponiem verwijst vermoedelijk naar een begroeiing van het gebied met taai gras. De eerste kern van het dorp ontstond rond het veld waarop de kerk was gebouwd, ten zuiden van de Nedereindse wetering, het huidige Kerkveld.⁸

In 1122 is men in dit gebied begonnen met de aanleg van de Vaartse Rijn, die vanaf de grachten rond Utrecht naar de IJssel liep.⁹ In deze periode vormden

6 Fafianie, 2002, p. 24-29.

7 Waarschijnlijk was men eerst begonnen om westelijker, langs de oostgrens van Galecop een kanaal te graven, maar heeft me dit door de verlanding van de Oude Rijn opgegeven (Fafianie, 2002, p. 36-38).

8 <http://www.nieuwegein.nl/infotype/webpage/view.asp?objectID=626>; Fafianie, 2002, p. 14; Van der Aa, 1845, p. 191; Schut, 1995.

9 Waarschijnlijk was men eerst begonnen om westelijker, langs de oostgrens van Galecop een kanaal te graven, maar heeft me dit door de verlanding van de Oude Rijn opgegeven (Fafianie, 2002, p. 36-38).

de rivieren en weteringen de belangrijkste transportroutes. Wegen waren onverhard en moeilijk begaanbaar. Na de ontginning van het gebied liepen echter alle wegen en waterwegen via de ontginningskades oost-west. Bovendien was Utrecht door de verlanding en de afdamming van de Kromme Rijn in 1122 nauwelijks bereikbaar voor het toenemende handelsverkeer met Duitsland. Met de aanleg van de Vaartse Rijn werd dit opgelost. Behalve als verbindingsroute diende het kanaal tevens als tweede ontginningsbasis voor Raven, van waaruit West-Raven werd ontgonnen.¹⁰

Met de aanleg van de Vaartse Rijn werd de oude cope-ontginning van Jutphaas schuin op de kavelrichting doorsneden. Ten westen van de vaart ontstond op deze wijze de polder Nedereind en ten oosten daarvan de polder Overeind. Als gevolg van de aanleg van de Vaartse Rijn verplaatste zich geleidelijk aan het zwaartepunt van het dorp. Vanuit economisch standpunt geredeneerd was het aantrekkelijker een vestigingsplaats te zoeken bij het veer¹¹ over de vaart en de sluis in de, op de vaart uitwaterende, wetering. Gaandeweg zou ook wat bebouwing langs het jaagpad van de vaart verrijzen.¹²

In de beginperiode vonden de bewoners van Jutphaas hun bestaan in de landbouw (akkerbouw, vee- en fruitteelt), later zou zich ook een kleine middenstand

Afb. 1 Jutphaas gelegen aan de Vaartse Rijn welk kanaal de verbinding vormde tussen de stad Utrecht en de Lek (Baaij 1667).

10 Fafanie, 2002, p. 24-29; Blijdenstijn, 2005, p. 160.
 11 In 1306 werd het veer vervangen door een brug.
 12 Fafanie, 2002, p. 31.

vormen. Naast toeleveranciers aan de landbouw (smid, wagenmaker etc.) moet daarbij gedacht worden aan herbergiers en handelaren. De scheepvaart vanuit Utrecht en later Amsterdam naar het Duitse achterland vormde daarbij een belangrijke bron van inkomsten voor de bewoners van het dorp.¹³

Nog later zouden steenovens en houtzaagmolens verrijzen die vooral voorzagen in de vraag naar stenen en hout van de inwoners van het nabijgelegen Utrecht. Behalve groei kende men ook tegenslag: zowel in 1481 (Stichtse oorlog) als in 1548 (treffen tussen de legers van stadhouder Joost van Lalain en de Markgraaf van Antwerpen) viel het dorp ten prooi aan oorlogsgeweld. In 1680 werd het dorp andermaal door rampspoed getroffen: een grote brand legde diverse huizen en de dorpsmolen in de as.¹⁴

Afb. 2 Jutphaas bestond midden negentiende eeuw nog uit twee kernen. De bebouwing nabij de kerk en de bebouwing langs de Vaartse Rijn. Fragment van "Kaart van het fort te Jutphaas", 1885. (bron: Nationaal Archief).

1.4 De verdedigingswerken

In de dertiende eeuw werden door leenmannen van de Bisschop van Utrecht langs de Nedereindseweg kastelen gebouwd, zoals Rijnestijn, door de ambachtsheer van Nedereind, en Plettenburg door de ambachtsheer van Overeind. Deze kastelen dienden om de Vaartse Rijn en het dorp Jutphaas te verdedigen. Zouden deze in vijandelijke handen vallen dan lag de weg naar Utrecht open. Van de vijftiende tot de zeventiende eeuw vormde Rijnhuizen, dat ten opzichte van het plangebied direct aan de overzijde van de Vaartse Rijn ligt, het onderkomen van de ambachtsheer van Overeind. In de veertiende en vijftiende eeuw werden tussen de kastelen ook nog eenvoudigere stenen huizen gebouwd langs de Nedereindseweg, waardoor er een lint van versterkte plaatsen ontstond.

Vanaf het eerste kwart van de zestiende eeuw raakten de kastelen hun rol in de verdediging van Utrecht kwijt, waarna ze in verval raakten. Vanaf het einde van de zestiende eeuw werden door welgestelden de locaties van de oude hofsteden opgekocht of op andere manier verworven. Deze lieden lieten vervolgens een nieuw landhuis bouwen dat als centrum van een nieuwe buitenplaats ging

13 Fafianie, 2002, p. 31, 36-38.
14 Van der Aa, 1845, p. 191;
P. de Rijke, 1981, p. A12-A15.

fungeren. Een voorbeeld hiervan is Rijnhuizen. Ook op andere locaties, en dan met name langs het water, vanwege de goede verbindingen met de stad, werden buitenplaatsen aangelegd, zoals in 1633 Zwanenburg in het noorden van het plangebied. In de eerste helft van de negentiende eeuw bereikte het aantal buitenplaatsen in deze omgeving haar hoogtepunt.¹⁵

In 1815 werd tussen de Zuiderzee en de Biesbosch de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangelegd. Ook Jutphaas viel binnen deze linie. De verdediging bestond uit het (ondiep) onder water zetten van grote gebieden om de vijand tegen te houden. Op of nabij delen die niet onder water konden worden gezet, zoals kanalen, rivieren, wegen en stroomruggen, werden forten gebouwd. De omgeving van Jutphaas was vanwege de aanwezigheid van een stroomgordel in de ondergrond en de Vaartse Rijn niet te inunderen.¹⁶ Om zowel deze corridor als de kades langs de Vaartse Rijn te verdedigen, werd op de plaats van het vervallen huis Plettenburg het fort Jutphaas gebouwd. In de loop der tijd is dit fort meerdere malen aangepast aan de veranderende eisen. In de tweede helft van de negentiende eeuw bleek de linie als gevolg van de ontwikkeling van zware artillerie niet meer te voldoen. In de jaren zeventig van de negentiende eeuw werd daarom aan weerszijden van de Nedereindseweg een aarden batterij opgeworpen. Hierbij werd tevens vanaf de Vaartse Rijn een inundatiekanaal gegraven, dat het niet te inunderen terrein doorsneed.¹⁷

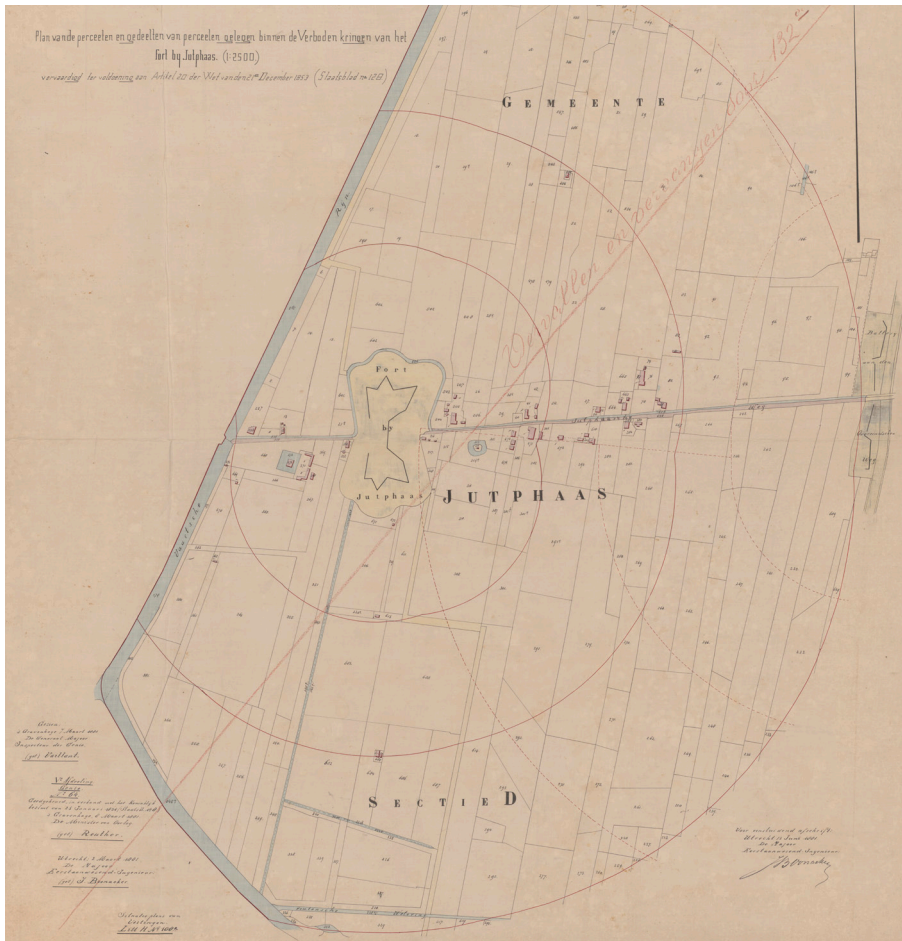
Het onderzoeksgebied ligt binnen de 'verboden kring' van het fort Jutphaas. In 1810 werd in Nederland een Franse wet uit 1791 van kracht, waarin stond dat binnen een straal van 250 toises (487 meter) van een vestingwerk een bouwverbod gold. Deze wet werd in 1814 door een nieuwe (Nederlandse) wet opgevolgd. Deze wet werd aangeduid als 'Wet houdende bepalingen omtrent de militaire 'lands gronden en gebouwen; en het bouwen en aanleggen van woningen, tuinen, boomgaarden of andere gestichten in de omtrek van vestingen, sterkten, posten en linien van defensie'. Aangezien deze wet niet geheel voldeed, werd deze in 1853 door een nieuwe wet, de zogenaamde Kringenwet, opgevolgd. Deze laatste beperkte het vrije zicht-/schootsveld tot één kilometer. Deze ruimte werd vervolgens ingedeeld in drie kringen: een kring tot 300 m, waarbinnen alleen in hout gebouwd mocht worden, een tweede kring tot 600 m, waar alleen de onderbouw, schoorsteen, en dergelijke in steen mochten worden uitgevoerd en een kring tot 1000 m waar alleen een meldingsplicht gold. Voor al deze kringen gold dat in geval van oorlog of oorlogsdreiging, op last van het Ministerie van Oorlog, alle opstallen, bomen en dergelijke zonder proces en recht op schadevergoeding moesten worden gesloopt. Alleen als de gebouwen, bomen etc. er reeds voor aanleg van het verdedigingswerk stonden, kwamen de eigenaren in geval van sloop in aanmerking voor een schadevergoeding. Voor wat het onderzoeksgebied betreft vielen de opstallen van Jutphaas binnen de tweede en derde verboden kring van Fort Jutphaas.¹⁸ Overigens lijkt het er op dat, omdat het fort voornamelijk bedoeld was voor de verdediging naar het oosten, het dorp in ieder geval na 1853 niet meer in de verboden kringen lag. Op een tekening die uit 1881 dateert staan namelijk geen kringen meer ten westen van de Vaartse Rijn weergegeven.

15 Fafianie, 2002, p. 45-46, 48-53; Blijdenstijn, 2005, p. 163-164; ARCHIS II, monumentnr. 11889.

16 Het inundatiewater zou immers via de Vaartse Rijn weg lopen.

17 Fafianie, 2002, p. 61-64; Blijdenstijn, 2005, p. 55-73.

18 Blijdenstijn, 2005, p. 55-73. Willems en Steketee 2003, p. 29, 35-37.

Afb. 3 Afgaande op dit kaartbeeld (1881) waarop de verboden kringen van fort Jutphaas staan aangegeven, is de grens van de kringen naar het westen toe de Vaartse Rijn. Dat betekent dat de bebouwing van Jutphaas niet binnen deze kringen viel (bron: Nationaal Archief).

1.5 Jutphaas in de negentiende eeuw

In de eerste helft van de negentiende eeuw bestond het onderzoeksgebied voor het grootste deel uit het aaneengesloten dorpslint van Jutphaas langs de Vaartse Rijn. De Vaartse Rijn en daardoor ook het dorpslint, sneede de oude ontginningspercelen schuin aan met als gevolg dat de diepte van de huiskavels zowel ten noorden als ten zuiden van de Nedereindseweg in zuidelijke richting afnam.

De bebouwingsdichtheid van het dorpslint nam in zuidelijke richting af. Op de eerste kadastrale minuut, welke van rond 1832 dateert, is te zien dat het uiterste zuidelijke deel van het onderzoeksgebied onbebouwd was en een agrarische gebruik kende (boomgaard). Het meest noordelijke deel van het onderzoeksgebied behoorde tot de buitenplaats Zwanenburg. Evenals bij de bouwpercelen van het dorp, werd de vorm van deze buitenplaats bepaald door de oude verkaveling, waardoor het terrein in zuidelijke richting taps toeliep. Centraal op dit terrein bevond zich het landhuis dat uit 1633 dateerde.

Hieromheen bevond zich, zoals blijkt uit de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, een onbebouwd gebied dat in gebruik was als tuin, boomgaard en Bosch of terrein van vermaak.¹⁹

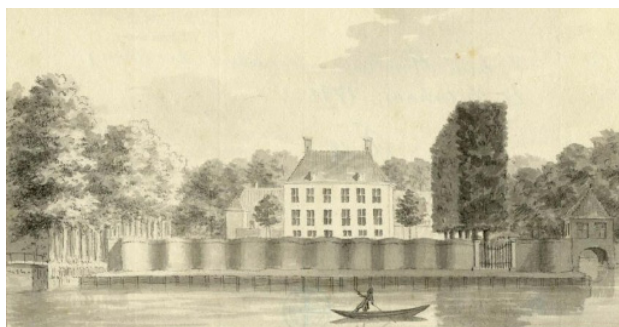
19 Kadasterkaart (minuutplan en OAT) 1811-1832; Topografische en militaire kaart 1839-1859. De oorspronkelijke aanwijzende tafel is een register behorende bij de kadastrale kaart waarin gegevens met betrekking tot percelen staan vermeld, zoals de eigenaar van het perceel, beroep van de eigenaar, grootte van het perceel, soort bebouwing, grondgebruik etc.

Afb. 4 De bebouwing van Jutphaas aan de Vaartse Rijn ingetekend op het minuutplan van 1811-1832.

Op deze kadastrale kaart valt verder af te lezen dat het eigenlijke dorp in tweeën wordt gesplitst door wat toen nog de Jutphaasschen Weg heette, thans de Nedereindseweg. Direct achter het dorpslint bevinden zich aan weerszijden van deze weg een kort stukje bebouwingslint van kleine, aan elkaar gebouwde huisjes. Langs de noordzijde van de Jutphaasschen weg ligt de wetering. In het verlengde van de weg ligt een brug over de Vaartse Rijn. Aan de overzijde van de Vaartse Rijn bevindt ten zuiden van de Nedereindseweg de buitenplaats Rijnhuizen. Vanaf het dorp wordt het zicht op de buitenplaats geblokkeerd door een muur met theehuisje. Deze muur is later vervangen door een bomenrij. Direct achter deze buitenplaats ligt bovengenoemd fort Jutphaas dat de doorgaande zichtlijn langs de Nedereindseweg verbreekt. Op de oostoever van de Vaartse Rijn ligt ten noorden van de Nedereindseweg een inundatiekade, die voorkwam dat het inundatiewater via de Vaartse Rijn afvloeide. De kade is aan het einde van de negentiende eeuw geslecht.²⁰

Afb. 5 De buitenplaats Rijnhuizen gezien vanaf Jutphaas in 1732. Het zicht op de buitenplaats wordt bemoeilijkt door een muur. (Bron: Utrechts Archief, catalogusnr. 201830).

Afb. 6 Zicht op de buitenplaats Rijnhuizen vanaf Jutphaas in rond 1900. De muur is vervangen door een bomenrij (Bron: Utrechts Archief, catalogusnr. 10828).

²⁰ Kadasterkaart (minuutplan en OAT) 1811-1832; Topografische en militaire kaart 1839-1859; Bonneblad 1882 en 1894.

Uit de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels die bij de eerste kadastrale kaart behoren, valt onder meer af te lezen wie er zoal percelen in de gemeente Jutphaas²¹ in eigendom hadden. Voor wat het onderzoeksgebied betreft, vallen drie personen op vanwege hun uitgebreide bezittingen. Dit zijn burgemeester I. Schaly en de kooplui J. en G. van Dorssen. Verder blijkt uit deze bron dat de (kleine) middenstand goed vertegenwoordigd was: kasteleins, een wagenmaker, een bouwman, een metselaar, een timmerman, een smid, een winkelierster, een kleermaker, een broodbakker etc. Een enkele maal wordt een arbeider genoemd, maar ook renteniers en een chirurgijn hadden hier bezittingen. Overigens wil het feit dat deze personen eigenaar waren van deze percelen, niet automatisch zeggen dat zij er ook woonden. De percelen zelf en de panden op de percelen kunnen verhuurd zijn geweest.

In de loop van de negentiende eeuw zou de bebouwing van het zuidelijke deel van Jutphaas zich steeds meer verdichten, waardoor ook in dit deel van het onderzoeksgebied een aaneengesloten dorpslint is ontstaan.

Na verloop van tijd zou ook in het noordelijk deel nieuwbouw verrijzen. Zo werd in 1875 op het landgoed Zwanenburg de rooms-katholieke St. Nicolaaskerk gebouwd, waarbij men het landhuis in gebruik nam als pastorie.²² In 1939 is het landhuis gesloopt en vervangen door een nieuwe pastorie. In de tuin van de huidige pastorie en het nabij gelegen kerkhof zijn nog muur- en funderingsresten van het landhuis aanwezig. Dit heeft er toe geleid dat het terrein is aangewezen als archeologisch monument.²³

Aan het einde van de negentiende eeuw is vanaf de Dorpsstraat (thans Herenstraat) een weg in westelijke richting aangelegd naar een achter het bebouwingslint gelegen school, de Schoolstraat.²⁴ Enkele jaren later heeft de bebouwing van Jutphaas zich ten koste van de oude buitenplaats Zwanenburg in noordelijke richting tot aan de St. Nicolaaskerk uitgebreid. Deze bebouwing was, in tegenstelling tot het oude dorpslint, niet aaneengesloten. Het meest noordelijke deel van het landgoed, en dus van het onderzoeksgebied, bleef onbebouwd en in gebruik als bos met een boomgaard.²⁵

Ook op economisch gebied bleek de negentiende eeuw een eeuw van verandering voor Jutphaas: ook hier deed de industrialisatie haar intrede. Wederom waren de vraag naar goederen van de nabijgelegen stad Utrecht en de ligging aan de Vaartse Rijn belangrijke factoren die een industriële ontwikkeling mogelijk maakten. Tussen Utrecht en Jutphaas zou zelfs een industriële lintbebouwing ontstaan.²⁶

1.6 Jutphaas in de twintigste eeuw

De eerste helft van de twintigste eeuw kende Jutphaas een bescheiden groei. In de jaren twintig/dertig van de twintigste eeuw is min of meer evenwijdig aan de Dorpsstraat (thans Herenstraat) de Stormerdijkstraat aangelegd, waardoor de bebouwing van Jutphaas zich buiten de oude bebouwingslinten uitbreidde. Het noordelijke deel van het bos op de oude buitenplaats Zwanenburg, buiten het plangebied, is destijds langzamerhand vervangen door grasland.²⁷

21 De gemeente Jutphaas was in 1820 ingesteld.

22 Fafianie, 2002, p. 67; Bonneblad 1882, 1894.

23 ARCHIS II, monumentnr. 11889.

24 Bonneblad 1894.

25 Bonneblad 1902 en 1920.

26 Fafianie, 2002, p. 66-67.

27 Topografische kaart 1936 en 1948.

28 <http://www.nieuwegein.nl/infotype/webpage/view.asp?objectID=1669>

29 Topografische kaart 1970.

30 Topografische kaart 1981, 1988 en 1992.

Cruciaal voor de ontwikkeling van Jutphaas waren de bestuurlijke wijzigingen die in de tweede helft van de twintigste eeuw plaatsvonden. Op 1 januari 1954 verloor Jutphaas bij een gemeentelijke herindeling niet alleen een belangrijk deel van haar industrieën aan Utrecht, maar tegelijkertijd zag zij haar bevolking met tweederde afnemen.

Begin jaren zeventig werd de gemeente Jutphaas andermaal geconfronteerd met een bestuurlijke vernieuwing. In 1971 werd zij met de gemeente Vreeswijk samengevoegd tot de nieuwe gemeente Nieuwegein. Het nieuwe gemeentebestuur kreeg als opdracht mee een aandeel te leveren in het oplossen van de grote woningnood waarmee de nabij gelegen provinciehoofdstad Utrecht te kampen had. Nieuwegein kreeg aldus de status van groeikern.

Dit heeft er toe geleid dat de oude kern van Jutphaas aan de Vaartse Rijn thans geheel omsloten is door uitgestrekte nieuwbouwwijken.²⁸

Het gebied ten oosten van de Vaartse Rijn heeft tot op heden een vrij open karakter behouden. Door de aanleg van een singel op de oostoever in de jaren zestig, ten noorden van de Nedereindseweg, is het zicht vanuit het plangebied op de agrarische gronden en het fort Jutphaas aan deze zijde van het kanaal echter beperkt.²⁹ In de jaren zeventig zijn de oude weilanden omgevormd tot sportvelden, waardoor de laatste herinnering aan de ligging van Jutphaas in open agrarisch gebied is verdwenen.³⁰

Afb. 7 Als gevolg van de na de Tweede Wereldoorlog gerealiseerde uitbreidingen is het oude Jutphaas helemaal opgegaan in de nieuwbouw.

Afb. 8 Herenstraat 2 tot en met 17. Het gevelfront wordt gedomineerd door het raadhuis dat in 1910 werd gebouwd op de plek van een voorganger. Het karakter van het gevelfront is hoofdzakelijk twintigste-eeuws. Een vijftal bouwmassa's is negentiende-eeuws of ouder.

Afb. 9 Het begin van de Herenstraat (toen nog Dorpsstraat) aan het begin van de twintigste eeuw. De Dorpsstraat is dan een steenweg geflankeerd door een bomenrij, waardoor de straat het karakter van een laan heeft. In de rijbaan de rails voor de tram.

Afb. 10 Wederom het begin van de Dorpsstraat, nu in tegengestelde richting. Eénlaags panden met domineren het straatbeeld.

2 Beschrijving Herenstraat

2.1 Algemeen

De Herenstraat, tot de samenvoeging van Jutphaas en Vreeswijk in 1971 Dorpsstraat genoemd, leidt langs de in de twaalfde eeuw gegraven Vaartse Rijn. Deze waterweg is in de loop der tijd enkele malen verbreed, met name omdat de capaciteit (en dus de grootte) van de schepen bleef toenemen. Het kanaal is van belang geweest voor de ruimtelijke ontwikkeling van Jutphaas omdat veel scheepvaartverkeer van en naar Utrecht van de vaart gebruik maakte. De Herenstraat is gelegen op het dijklichaam langs de vaart. In de vijftiende eeuw is er sprake van een voor wagens begaanbare weg over het dijklichaam. In 1812 is deze weg tot een klinkerweg verworden. De vaart en het dijklichaam doorsneden de Nedereindse Overlaat en de Nedereindseweg die op het dijklichaam ten zuiden van de vaart lag. Er werd, zoals reeds eerder opgemerkt, een veer over de vaart ingesteld. De eerste brug werd in 1306 aangelegd, de huidige brug, die niet meer recht op de Nedereindseweg aansluit, dateert uit 1981. De Nedereindse weterring werd in 1646 door middel van een sluis op de vaart aangesloten.

Geleidelijk ontstond er bij de brug enige bebouwing op de dijk. De eerste bebouwing zal vermoedelijk vooral bedoeld zijn geweest om inkomsten te genereren uit de passerende scheepvaart en het verkeer over land, daarbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan herbergen. Vermoedelijk is zeer geleidelijk vanaf de brug, in zowel noordelijke als zuidelijke richting, een bebouwingslint ontstaan. Op basis van de kadastrale kaart van 1832 is te zien dat het bebouwingslint binnen het plangebied dan bijna haar volledige lengte heeft bereikt. Of de bebouwing in de achttiende eeuw ook al aaneengesloten is geweest, kon niet worden vastgesteld. Wat wel goed is te zien, is dat de bebouwing op de dijk zich in omvang beperkt tot delen van twee twaalfde-eeuwse ontginningskavels. Van deze kavels zijn geleidelijk percelen afgesplitst, haaks gericht op de twaalfde-eeuwse kavelgrens. De wijze waarop de percelen zijn uitgelegd, kon op basis van het onderzoek niet worden vastgesteld. Het is verleidelijk om aan te nemen dat de smalste percelen zijn ontstaan na splitsing, maar concrete aanwijzingen daarvoor zijn er niet.

Op de kadastrale kaart van 1832 is te zien dat er ten noorden van de brug, tussen de brug en het Huis Zwanenburg, sprake is van relatief kleinschalige, aaneengesloten bebouwing op percelen die gemiddeld minder diep zijn in vergelijking met de situatie juist ten zuiden van de brug, waar de bebouwing op dat moment reikt tot aan de huidige smederij die op de kaart dus nog niet is weergegeven. Het gebouwde gebied is ingekaderd door het Huis Zwanenburg, enkele tuinen en grote weilanden.

Ten zuiden van de brug is de bebouwing niet geheel aaneengesloten. Op twee

plaatsen zijn steegjes te zien, met daaraan kamerwoningen gelegen. Dergelijke kamerwoningen zijn ook te zien achter de hoekpanden aan weerszijden van de Nedereindseweg. Verder leert de kadastrale kaart dat er onder meer een fabriek was gevestigd (eigenaar Gijsbert van Dorssen). Het bebouwde gebied wordt ingesloten door aangrenzende tuinen en boomgaarden. Het bebouwde lint had in 1832 een lengte van bijna 340 meter waarbinnen zo'n veertig panden stonden.

Het laat negentiende-eeuwse beeld van de toenmalige Dorpsstraat is vooral bekend van oude foto's. Daarop is de straat te zien als een bestrate laan (klinkers) met aan weerszijden een bomenrij die de huizen beschutting gaf tegen zon en regen. In de zomer waren de kruinen van de bomen zodanig in omvang dat de huizen aan de Dorpsstraat vanaf de vaart nauwelijks te zien waren. De binnenste bomenrij stond op zo'n twee meter van de rooilijn van de panden, waardoor net genoeg ruimte was voor een looppad. Omstreeks 1882 werd in de bestrating een rails aangelegd voor de stoomtram van Vreeswijk naar Utrecht, die later, na klachten van overlast werd vervangen door een paardentram.³¹ In de negentiende eeuw was de straat eigendom van de stad Utrecht, die dus ook in het onderhoud ervan diende te voorzien.

De Dorpsstraat vormde de ruggengraat van Jutphaas. Aan de straat waren onder meer het raadhuis, het postkantoor, de cafés en logementen, de winkels, de waag, het brughuis en de hoefijzersmederij gevestigd. Verder stonden er de paardenhoefstal, de alarmbel (brand) en het brandspuithuisje (dat aan het begin van de Nedereindseweg stond opgesteld). Ook lagen er aan de Dorpsstraat enkele woonhuizen, de meeste opvallend klein. Achter dit bebouwingslint ging de in 1883 gebouwde openbare school schuil en de in 1819 gebouwde protestantse kerk. De kade langs een deel van de Dorpsstraat had aan het einde van de negentiende eeuw een natuurstenen bekleding, het andere deel had een houten beschoeiing.

Afb. 11 Een kijkje vanaf de Herenstraat in de Nedereindseweg. Op de foto zijn de (sinds lange tijd gedempte), twaalfde-eeuwse wetering te zien, het bruggetje over de wetering en het brandspuithuisje. De fotograaf die de opname maakt staat op de plek waar de wetering middels een sluisje uitwatert op de vaart.

Wanneer de situatie aan het einde van de negentiende- en het begin van de twintigste eeuw wordt vergeleken met de tegenwoordige situatie, valt op dat het aantal eenlaagse panden in de loop van de eerste helft van de twintigste eeuw sterk is gereduceerd en dat vrijwel alle voorgevels in die periode aan verandering onderhevig zijn geweest. Een omslagpunt vormden de jaren dertig van de twintigste eeuw, toen het scheepvaartverkeer niet langer door de

³¹ Stades-Vischer, p. 57.

Vaartse Rijn langs Jutphaas voer, maar door het nieuwe Amsterdam-Rijnkanaal werd geleid. Deze verandering bracht een einde aan de bloeiperiode die Jutphaas vanaf het midden van de negentiende eeuw meemaakte.

Afb. 12 De Herenstraat van nummer 18 tot en met 50. Merendeels tweelaagspanden met overwegend twintigste-eeuwse architectuur. De nieuwe kade heeft geresulteerd in een wat steriele aanblik, zeker in vergelijking met de situatie waarbij de rijbaan door bomenrijen was geflankeerd.

Afb. 13 Opname van de Herenstraat, ongeveer vanaf dezelfde plek. In het straatbeeld worden éénlaags en tweelaags panden afgewisseld als ook dakvormen en nokrichtingen.

Afb. 14 De toenmalige Dorpsstraat met de panden 39 tot en met 44.

2.2 De panden

Herenstraat 1

Vermoedelijk in de basis een negentiende-eeuws pand, één laag onder een zadeldak. De rechter zijgevel, een tuitgevel met vlechtingen, is aangepast en opnieuw gevoegd. De voorgevel onder een op geprofileerde consoles gezette bakgoot heeft bouwsporen die aan het zicht onttrokken zijn door een pleisterlaag. De gevelindeling met voordeur en breed venster is niet oorspronkelijk. Immers op foto's uit het begin van de twintigste eeuw heeft de dan reeds bepleisterde voorgevel een hogere deur met bovenlicht (vermoedelijk een snijraam) en rechts daarvan twee zesruits schuifvensters.

Afb. 15 Het pand Herenstraat 1 gezien vanaf de Herenstraat.

Afb. 16 Het pand Herenstraat 2 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 2

Tweelaags pand onder een met pannen gedekt zadeldak waarvan de nok evenwijdig aan de straat is gericht. De bepleisterde voorgevel onder muurgoot heeft op de begane grond twee vernieuwde winkelpuien, geplaatst binnen een art deco omlijsting uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. De verdieping heeft vier vensteropeningen met vernieuwde vensters.

Het pand is begin twintigste eeuw op de plaats gekomen van twee éénlaags voorgangers.

Herenstraat 3

Eenvoudig, tweelaags woonhuis, vermoedelijk uit de jaren dertig van de twintigste eeuw, gebouwd onder een met pannen gedekt schilddak dat de nok haaks op de straat heeft. De in schoon metselwerk uitgevoerde voorgevel onder eenvoudige bakgoot kent op de begane grond een deur en een venster onder gevelbrede rollaag. De verdieping heeft een venster met glas-in-lood in de bovenramen. Het dakschild aan de straatzijde heeft een dakkapel die vermoedelijk oorspronkelijk is.

Afb. 17 De panden Herenstraat 3, 4 en 5 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 4-5

Eenvoudige dubbelwoning uit de jaren zeventig of tachtig van de twintigste eeuw. Twee lagen onder een met pannen gedekt zadeldak dat de nok evenwijdig aan de straat heeft. De voorgevel onder dakoverstek met goot op klossen heeft op de begane grond twee voordeuren met bovenramen en een groot venster. De verdieping heeft twee vensters per adres.

Deze dubbelwoning is in de plaats gekomen van éénlaags voorgangers.

Herenstraat 6

Tweelaags pand onder plat dak, dat rond 1925 werd gebouwd op de plek van een éénlaags voorganger. In schoon metselwerk uitgevoerde voorgevel afgedekt met een rollaag. Op de begane grond een (recente) historiserende voordeur en een breed venster onder een gevelbrede latei. De verdieping heeft een nagenoeg gevelbreed venster met een driedeling en bovenramen.

Afb. 18 Het pand Herenstraat 6 gezien vanaf de Herenstraat.

Afb. 19 Het pand Herenstraat 7 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 7 (RM)

Huis met mogelijk achttiende-eeuwse oorsprong, voorzien van een met pannen gedekt zadeldak waarvan de nok evenwijdig aan de straat is gericht. De sobere, vijf vensterassen brede voorgevel onder geprofileerde kroonlijst heeft een opvallende asymmetrie. De gevel is vermoedelijk tot twee lagen opgehoogd en gelijkertijd aan de linker zijde ingekort (alwaar een restant van vermoedelijk een verdwenen, tweede deuropening). De gevel heeft nog vensters uit de tweede helft van de negentiende eeuw, geplaatst onder strekse bogen en met hardstenen onderdorpels. De voordeur met bovenlicht is gevat in een kozijn, weggewerkt in een neoclassicistische deuromlijsting met pilasters en kroonlijst. Op vroeg twintigste-eeuwse foto's is de voorgevel bepleisterd en hebben de vensters op de begane grond buitenluiken.

Het huis is een tijd lang pastorie van de Hervormde Gemeente geweest.

Herenstraat 8 (RM)

Vrij klein, tweelaags huis met een witgepleisterde, twee vensterassen brede voorgevel en een met pannen gedekt zadeldak waarvan de nok evenwijdig aan de straat gericht is. De voorgevel heeft een voor de omvang van het pand opvallend rijke deuromlijsting, mogelijk nog uit het eerste kwart van de negentiende eeuw. Weinig fraai is de wijze waarop de hardstenen onderdorpel van het rechter verdiepingsvenster visueel rust op de kroonlijst van de deuromlijsting. Verder valt op dat de bovendorpels van de getoognagelde en met een kraal geprofileerde kozijnen op de verdiepingen deels schuilgaan achter de rijk geprofileerde gootlijst. Het venster op de begane grond is breder dan de verdiepingsvensters, wat ook tot een architectonische onbalans leidt. Op vroeg twintigste-eeuwse foto's hebben de verdiepingsvensters bovenramen met een voor de Empire (eerste kwart negentiende eeuw) kenmerkende gevorkte tracering.

Afb. 20 Het pand Herenstraat 8 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 9 (RM)

Dit vrijstaande pand met rijk geornamenteerde, neorenaissance voorgevel werd in 1910 gebouwd als raadhuis van Jutphaas, naar ontwerp van architect G.A. Ebbers. Het tweelaags pand heeft een met leien gedekt schilddak waarvan de, evenwijdig aan de straat gerichte, nok is voorzien van een sierlijke nokruiter met klokkenstoel. Karakteristieke elementen voor de ontwerpstyl zijn de natuurstenen speklagen in combinatie met schoonmetselwerk en sierankers, de kruisvensters, de ontlastingsconstructies daarboven en de gestapte Vlaamse gevel die de geprofileerde bakgoot op consoles doorbreekt. De, uit het midden van de vier vensterassen brede gevel geplaatste, entree wordt sterk benadrukt door de in bak- en natuursteen uitgevoerde omlijsting met pilasters, klauwstukken, architraven, gemeentewapen en timpaan. De bescheiden trapopgang heeft bakstenen trappalen met daarop wapendragende leeuwsculpturen en natuurstenen balusters. Het schilddak heeft pions en oorspronkelijke dakkapellen. De linker zijgevel van het oorspronkelijke deel van het gebouw is blind en witgepleisterd. Oorspronkelijk sloot op de zijgevel een, vermoedelijk vroeg negentiende-eeuws, woonhuis aan, bekend van oude foto's. In 1939 vond aan de rechter zijde een uitbreiding plaats, wat ten koste ging van het oude raadhuis dat op die plek stond.

Ten behoeve van het raadhuis werden twee bestaande panden gesloopt. Een tweelaags pand met drie vensterassen brede lijstgevel (het oude gemeentehuis) en rechts daarvan een smal, éénlaags pand met lijstgevel voorzien van een omlijste voordeur en een enkel schuifvenster. Een derde pand werd gesloopt om ruimte te maken voor een steeg.

Afb. 21 Het pand Herenstraat 9 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 10, 11, 12 en 13 (RM)

Mogelijk in de late achttiende eeuw in één keer opgetrokken gebouw op rechthoekige grondslag. Het pand omvat een begane grond, verdieping en een zolderverdieping onder een met pannen gedekt zadeldak waarvan de nok evenwijdig aan de straat gericht is. Herenstraat 13 heeft nog deels laat achttiende- of negentiende-eeuwse dakpannen, de overige pannen zijn twintigste-eeuws.

De drie vensterassen brede voorgevel van Herenstraat 10-11 heeft op de begane grond deuren van de beneden- en bovenwoning die in 1923 werden gerealiseerd. Rechts daarvan bevindt zich een vlak daarvoor (1922) geplaatste, in staal uitgevoerde en met rosetten gesierde, latei die korte tijd een winkeletalage ontlastte. De latei boven de recente winkelpui van Herenstraat 12 dateert ook uit 1922. De gevel is daarboven twee vensterassen breed. De vensteropeningen op de eerste verdieping van Herenstraat 10-11 en Herenstraat 12 hebben aan de onderzijde getoogde, strekse bogen. De openingen op de zolderverdieping hebben rollagen. Bij de vensteropeningen van Herenstraat 12 doet zich iets vreemds voor. In de dagkanten van de vensteropeningen rechts zijn namelijk koppen, drieklezoren en strekken verwerkt, terwijl links, zoals gebruikelijk louter koppen en drieklezoren zijn toegepast. Curieus is dat de vensteropeningen van Herenstraat 12 zijn gemetseld met afwisselend koppen en drieklezoren op de hoeken. Wellicht is de gevel (deels) heropgemetseld.

Afb. 22 De panden Herenstraat 10, 11 en 12 gezien vanaf de Herenstraat.

De voorgevel van Herenstraat 13 is opgetrokken vóór een bestaand pand dat sinds 1851 in gebruik was als postkantoor. De gevel is in neorenaissancestijl ontworpen, zoals gebruikelijk voor gebouwen met een publiekelijke functie (zie ook het raadhuis op steenworp afstand). De gevel heeft voor de ontwerpstyl karakteristieke speklagen ter opluistering van het schoonmetselwerk. De

architectonische nadruk is, mede vanwege de geringe breedte van het pand, gelegd op de ontlastingsconstructies boven de deur- en vensteropeningen. De strekse bogen met klimmende bovenrand hebben gebosseerde aanzetstenen en met diamantkop gesierde sluitstenen. De smalte van de gevel wordt op subtiële wijze geaccentueerd door hoeklisenen. Daardoor krijgt het pand binnen het grotere geheel een eigen identiteit. De gevel heeft nog oorspronkelijke vensters op de zolderverdieping. De overige vensters zijn vernieuwd of gemoderniseerd, vermoedelijk in het tweede kwart van de twintigste eeuw.

Afb. 23 De panden Herenstraat 13 en 14 gezien vanaf de Herenstraat.

Afb. 24 Het pand Herenstraat 14 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 14 (RM)

Het huis 'Veellust' is in de kern een éénlaags pand, dat op foto's van omstreeks 1920 te zien is met een vier assen brede, vlak gepleisterde lijstgevel onder een

met de nok evenwijdig aan de straat gericht zadeldak. De tegenwoordige deuroplijsting (empire) en het kelderlicht dateren nog van vóór de verbouwing in 1923 toen het zadeldak werd vervangen door een verdieping onder plat dak en de voorgevel werd voorzien van nieuwe ramen en een nieuwe bepleistering met schijnvoegen. De nieuwe lijstgevel kreeg een in steen uitgevoerde balustrade (met art deco stijl invloeden) met in het midden een plaquette met de naam van het huis.

Herenstraat 15, 16 en 17

Dit huis is in de kern een éénlaags pand, te zien op foto's uit de late negentiende eeuw. Het (dubbel)pand heeft dan nog een gepleisterde lijstgevel met lintvoegen, schuifvensters en voordeuren met een omlijsting. In 1921 werden in het pand twee winkels met bovenwoningen gerealiseerd (architect K. v.d. Berg). De voorgevel werd geheel vernieuwd, de zijgevel opgehoogd. De nieuwe gevel met muurgoot is in schoonmetselwerk uitgevoerd. In het midden bevindt zich de deur naar de bovenwoning en aan weerszijden daarvan is een winkelpui geplaatst. De verdieping kreeg vensteropeningen onder strekse boog. Curieus is de toepassing van een hoekliseen links, vermoedelijk om een goede aansluiting op de te behouden zijgevel mogelijk te maken. In 1921 werden in het nieuwe ontwerp de historische deuroplijsting en het deurkozijn met bovenraam hergebruikt. Helaas is het fraaie achttiende-eeuwse snijraam later alsnog van het snijwerk ontdaan. De zijgevel, waarin bouwsporen aan het oog worden onttrokken door een pleisterlaag, heeft nog getoognagelde kozijnen, deels met duimen voor verdwenen raamluiken. De ramen zijn in de loop van de twintigste eeuw vernieuwd.

Afb. 25 De panden Herenstraat 15, 16 en 17 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 18 (RM)

Hoekpand met een lange geschiedenis en substantie, mogelijk teruggaand tot in de zestiende eeuw. Het tweelaags pand met witgepleisterde lijstgevels (de kroonlijst is gesierd met rozetten) is voorzien van een schilddak. De schoorstenen zijn verwijderd. De indeling van die gevels is min of meer gelijk

aan de situatie die bekend is van foto's van omstreeks 1900. Die foto's laten op de verdieping achttiende-eeuwse schuifvensters met negen ruiten zien. Omdat de vensterindeling op de verdieping (met de oudste vensters) niet geheel correspondeert met de indeling op de begane grond, wordt aldaar een gedeeltelijke wijziging van de indeling of een verandering van de vorm van de voorgevel (een topgevel vermaakt tot lijstgevel) vermoed.

Op de hoek van het pand nog een waarschijnlijk negentiende-eeuws uithangbord met daarop de Zwaan, refererend aan de naam van het etablissement dat zijn oorsprong als herberg kent.

Links een klein, tweelaags pand onder een plat dak, daterend uit 1981. De gemetselde voorgevel heeft een onbeduidende winkelpui op de begane grond en op de verdieping drie vensters. Het pand is verrezen op de plaats van een pand met lijstgevel, bekend van oude foto's.

Afb. 26 Het pand Herenstraat 18 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 19 (RM)

Smal en diep eenlaags pand met achter de gepleisterde trapgevel een zolder en vliering onder zadeldak waarvan de nok haaks op de straat is gericht. De pleisterlaag met lintvoegen dateert van vóór de verbouwing in 1956, waarbij op de begane grond de voordeur en twee vensters werden verwijderd ten behoeve van een winkelpui. De aan de bovenzijde licht togende vensteropeningen op de verdieping hebben ramen die in de twintigste eeuw vernieuwd zijn. De geveltop heeft sierankers boven een zolderraam.

De vorm van de bouwmasa in combinatie met de vorm van de voorgevel maakt een zeventiende-eeuwse oorsprong van het pand aannemelijk.

Herenstraat 20-21

Eénlaags pand onder een met pannen gedekt schilddak, deels schuil gaand achter de bepleisterde, tweelaags lijstgevel aan de straat. De vensteropeningen in de gevel zijn negentiende-eeuws, ramen zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw vernieuwd waarbij de bovenramen glas-in-lood hebben gekregen. De deuren en de winkelpui op de begane grond zijn in de loop van de twintigste eeuw geplaatst. Mogelijk heeft die verbouwing de aanleiding gevormd voor het pleisteren van de gevel.

Afb. 27 De panden Herenstraat 19, 20 en 21 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 22

Tweelaags pand uit de jaren zestig of zeventig van de twintigste eeuw. De in schoonmetselwerk uitgevoerde voorgevel onder vlakke bakgoot heeft een gevelbrede winkelpui en vier vensters op de verdieping. Het pand is voorzien van een met pannen gedekt schilddak. Op oude foto's is een pand met een tweelaags lijstgevel te zien, onder een veel steiler hellend schilddak. Tot omstreeks 1950 heeft op de stoep een paardenhoefstal gestaan.

Afb. 28 Het pand Herenstraat 22 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 23-24

Tweelaags pand uit de jaren tien van de twintigste eeuw, voorzien van een zolder onder plat dak met aan de straatzijde een met leien gedekt schild dat doorbroken wordt door een dakkapel. De in schoonmetselwerk uitgevoerde gevel onder geprofileerde bakgoot op klossen heeft een driezijdige verdiepingserker geflankeerd door smalle vensters, welke onder een rollaag zijn gezet. De begane grond heeft een vernieuwde winkelpui met rechts daarvan een portiek met fraai tegelvloertje. Het ontwerp is doorspekt met elementen die karakteristiek zijn voor de bouwtijd.

Het pand is tot stand gebracht op de plaats van een ouder, éénlaags pand.

Afb. 29 De panden Herenstraat 23-24 en 25 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 25

Tweelaags pand onder plat dak, gebouwd in de jaren dertig van de twintigste eeuw op de plek van een éénlaags voorganger. De in schoonmetselwerk uitgevoerde voorgevel heeft een brede pui op de begane grond met boven de deuren en de etalage nog ramen met glas-in-lood. Daarboven een forse, driezijdige verdiepingserker met gemetselde borstwering.

Herenstraat 26-27-28

Rechts een tweelaags pand onder plat dak met een voorgevel uit omstreeks 1920. De gevel onder een op klossen geplaatste bakgoot heeft op de begane grond een vernieuwde, gevelbrede winkelpui en op de verdieping een erkervenster uit de bouwtijd. Het pand is tot stand gebracht op de plaats van een ouder, éénlaags pand.

Links een tweelaags pand onder een met pannen gedekt zadeldak, geplaatst tussen, van tuit- en schouderstukken voorziene, zijgevels. De gevels zijn bepleisterd en gewit, vermoedelijk om bouwsporen in het metselwerk te maskeren. De drie vensterassen brede voorgevel heeft onder de geprofileerde

bakgoot op klossen op de begane grond openslaande toegangsdeuren geflankeerd door historiserende vensters. Op de verdieping bevinden zich vensters uit het eerste kwart van de twintigste eeuw, voorzien van gekleurd glas-in-lood, zowel in de onder- als de bovenramen. In de rechter zijgevel een deur, een ovaal venster, een lantaarn en muurankers. Verder een onregelmatige indeling met vensters op de verdieping en de zolder. In de pleistering lijken zich twee ophogingsfasen af te tekenen.

Afb. 30 Het pand Herenstraat 26 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 30

Herenstraat 30 is een tweelaags pand (omstreeks 1920) met een zolder onder een mansardedak waarvan de nok haaks op de weg is gericht. Het pand ligt aan het einde van een steeg tussen de buurpanden. Van oudsher is dit de Molensteeg die, zoals de naam doet vermoeden, naar de molen leidde, welke in 1680 is afgebrand. De in schoonmetselwerk uitgevoerde voorgevel van het pand heeft vensteropeningen onder rollagen. Op de begane grond bevindt zich een oorspronkelijke bedrijfspui en de voordeur. Deze voordeur is een zogenaamd 'melkmeisje' met ramen van glas-in-lood.

Herenstraat 31-32 (Beeldbepalend)

Op de plaats van een éénlaags pand onder een langskap tussen topgevels verrees omstreeks 1910 (te zien op een ansichtkaart van 1912) een nieuw pand, ontworpen onder invloed van de neorenaissance. Dit pand omvatte aanvankelijk één bouwlaag onder een samengesteld pannendak. In 1930 werd het huis met een verdieping verhoogd wat nog goed te zien is aan het textuur- en kleurverschil in de bakstenen. Gelijktijdig werd links van het pand, dat op dat moment nog vrij stond, een tweelaags garage gebouwd. De pui van de huidige garage is niet oorspronkelijk.

Afb. 31 Het pand Herenstraat 30 gezien vanaf de Herenstraat.

Het karakter van de in schoonmetselwerk opgetrokken voorgevel, waarvan het hoekrisaliet is uitgevoerd met een afgeknotte tuitgevel, wordt in hoge mate bepaald door de kraalprofilering van de dagkanten en de segmentbogen van de vensteropeningen. De toepassing van geflazeerde raamdorpelstenen ter beëindiging van de plint en onder de vensteropeningen en het siermetselwerk in de boogvelden zijn kenmerkend te noemen voor de bouwtijd en bouwstijl evenals de toepassing van blindnissen en de rollagen die bij wijze van spekbanden zijn toegepast. Het faseverschil komt in het exterieur niet uitsluitend

Afb. 32 Het pand Herenstraat 31-32 gezien vanaf de Herenstraat.

in de bakstenen tot uiting, maar ook in de toegepaste vensters. De vensters op de begane grond hebben namelijk gekleurd glas-in-lood in de ongedeelde bovenramen, terwijl de bovenramen van de verdiepingsvensters een driedeling kennen. Verder kunnen de lantaarn en een naoorlogse plaquette boven de oorspronkelijke voordeur, het restant van het balkon en het niet oorspronkelijke stoephekje worden genoemd.

Het pad rechts van het pand leidt tot het voormalige pakhuis, gedekt met een mansardedak. Dit pakhuis werd in 1969 verbouwd.

Herenstraat 33

Tweelaags pand onder een mansardedak, geplaatst tussen tuitgevels, op zijn laatst laat negentiende-eeuws, in de kern mogelijk ouder. Het pand heeft een tweelaags voorgevel onder bakgoot. Op de begane grond bevindt zich een sterk aangetaste, vroeg twintigste-eeuwse winkelpui. De drie verdiepingsvensters dateren uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Op oude foto's is te zien dat de voorgevel van het pand vóór de plaatsing van de winkelpui op de begane grond een voordeur met aan weerszijden een venster had. Belangrijker is dat op deze foto's is te zien dat de gevel op de begane grond is bepleisterd, terwijl de verdieping in schoonmetselwerk is uitgevoerd. Dit wijst erop dat er in de kern vermoedelijk sprake is van een éénlaags pand dat in de tweede helft van de negentiende eeuw met een verdieping werd opgehoogd.

Afb. 33 De panden Herenstraat 33, 34-35 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 34-35

Tweelaags pand onder plat dak met een sober expressionistische voorgevel uitgevoerd in schoonmetselwerk en met rechts een ondiep portiek voorzien van de oorspronkelijke voordeuren van de beneden- en bovenwoning. De gevel kent een sterk horizontale geleiding door de rollagen boven het trasraam en de kordonlijst boven portiek. De vensters zijn oorspronkelijk, waarbij de breedste

zijn uitgevoerd als zogenaamde driestrooksvensters, kenmerkend voor de bouwtijd (eerste kwart twintigste eeuw). De vensters hebben glas-in-lood in de bovenramen, deels figuratief. Het pand is gebouwd op de plaats van een éénlaags pand dat met de topgevel (met vlechtingen) op de straat was gericht.

Herenstraat 36

Eénlaags pand onder een met pannen gedekt mansardedak, afgewolfd en met de nok haaks op de straat gericht. Het pand heeft omstreeks 1890 haar huidige voorgevel gekregen. De in schoonmetselwerk uitgevoerde tweelaags gevel heeft een kroonlijst met opschrift "de Tramhalte", speklagen en hoeklisenen. Op de begane grond bevinden zich drie vensteropeningen, op de zolderverdieping als gevolg van de kapvorm twee. Deze vensters zijn geplaatst onder segmentbogen met tweekleurig tegelmozaïek in de boogvelden. Op een Ansichtkaart uit 1893 is te zien dat de voorgevel in oorspronkelijke toestand op de begane grond drie deuren in plaats van vensters heeft gehad. De tegenwoordige voordeur bevindt zich in de oudere, linker zijgevel welke bepleisterd is en een vernieuwde muurgoot draagt.

Afb. 34 Het pand Herenstraat 36 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 37-38 (RM)

Vrijstaand éénlaags pand onder een afgewolfd zadeldak, met de nok haaks op de straat gericht. Het pand heeft een gepleisterde, vanwege de dakvorm in- en uitzwenkende, lijstgevel waarvan de indeling op de begane grond in de loop van de twintigste eeuw tot stand is gekomen. Op laat negentiende-eeuwse foto's heeft de gevel op de begane grond twee omlijste voordeuren met daartussen drie schuifvensters. De huidige winkelpui dateert vermoedelijk uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. De kozijnen op de verdieping zijn waarschijnlijk negentiende-eeuws, de ramen zijn later aangebracht.

De linker zijgevel van het pand is recentelijk uit het zicht verdwenen door een gevelbeklamping.
De Armensteeg links van het pand is in de twintigste eeuw tot stand gekomen na sloop van twee bestaande panden.

Afb. 35 Het pand Herenstraat 37-38 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 39

Tweelaags pand onder een met pannen gedekt schilddak waarvan de nok evenwijdig aan de straat is gericht. Het pand is in de negentiende eeuw in gebruik geweest als hotel (de Roskam). Het pand heeft een voorgevel uit de tweede helft van de twintigste eeuw, met hergebruikte schuifvensters

Afb. 36 Het pand Herenstraat 39 gezien vanaf de Herenstraat.

onder rollagen. Deze gevel met geprofileerde bakgoot heeft een opvallende asymmetrische indeling die wellicht bepaald is door een oudere (wellicht nog aanwezige) structuur.

De zijgevels van het pand zijn ouder dan de voorgevel, op de verdieping zijn nog schuifvensters onder een strekse boog aanwezig.

Herenstraat 41-42

Vrijstaand éénlaags pand onder een zadeldak waarvan de nok haaks op de straat is gericht. Het pand heeft een onder invloed van art deco ontworpen voorgevel met op de begane grond een recente, gevelbrede pui en daarboven een verdiepingserker. De gevel is op de plaats gekomen van een fraaie trapgevel, bekend van foto's van omstreeks 1915.

De rechter zijgevel onder muurgoot heeft drie vensteropeningen, elk onder een segmentboog, voorzien van schuifvensters. Daarnaast een vermoedelijk toegevoegde deur en, naar de straat toe, twee toegevoegde vensteropeningen onder rollaag.

Afb. 37 Het pand Herenstraat 41-42 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 44

Vrijstaand éénlaags pand onder een mansardedak waarvan de nok haaks op de straat is gericht. Het pand is vermoedelijk in de tweede helft van de twintigste eeuw gebouwd op de plek van een voorganger waarvan de hoofdvorm van de gevel, de dakvorm en de vorm van het raam van de zolderverdieping werden gekopieerd. De windvaan op de tuit, van de in halfsteens verband opgetrokken voorgevel, is vermoedelijk afkomstig van het oude pand. De tegenwoordige voorgevel met tuit, heeft op de begane grond etalageramen aan weerszijden van de centraal geplaatste voordeur. De zolderverdieping heeft een samengesteld venster waarvan het middenraam een bovenraam onder keperboog heeft. De flankerende vensters zijn onder rollagen gezet.

Afb. 38 Het pand Herenstraat 44 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 45 (GM)

Voormalige herenboerderij 'Huize Nieuwenstein' uit 1874, bestaande uit een tweelaags woongedeelte onder een met pannen gedekt schilddak (nok evenwijdig aan de straat) en daarachter een iets breder, éénlaags bedrijfs gedeelte onder een met pannen gedekt mansardedak. De vijf

Afb. 39 Het pand Herenstraat 45 gezien vanaf de Herenstraat.

vensterassen brede voorgevel, is een lijstgevel met een symmetrische indeling waarbij de van haar oorspronkelijke omlijsting ontdane voordeur in de middenas is geplaatst. De getoogde vensteropeningen hebben geprofileerde dagkanten en schuifvensters waarvan de ramen zijn vernieuwd of van hun oorspronkelijke roedenverdeling zijn ontdaan. De gevels van het woongedeelte zijn bepleisterd waarbij lintvoegen zijn toegepast. De zijgevels hebben vermoedelijk nog de oorspronkelijke indeling. Voor het pand staat nog een oorspronkelijk hekwerk.

De linker zijgevel van het bedrijfsgedeelte heeft onder meer een omlijste voordeur en twee getoogde vensteropeningen, horende bij de woning van de knecht en zijn gezin.

Herenstraat 46

Mogelijk nog achttiende-eeuws pand, éénlaags onder een met pannen gedekt schilddak dat met de nok evenwijdig aan de straat is gericht. Het pand heeft vermoedelijk haar oorsprong als drie kamerwoningen onder één dak, zoals kan worden opgemaakt uit foto's uit het begin van de twintigste eeuw. In de tweede helft van de twintigste eeuw is een nieuwe voorgevel geplaatst, tegenwoordig met brede winkelpui, voordeur en een breed venster. De zijgevels van het pand zijn ouder.

Afb. 40 Het pand Herenstraat 46 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 48 (RM)

Eénlaags pand onder een met recente pannen gedekt zadel/schilddak, gebouwd in het eerste kwart van de negentiende eeuw (nog niet weergegeven op de kadastrale kaart) als smederij met woning en waag. De in schoonmetselwerk uitgevoerde, opnieuw gevoegde voorgevel heeft een geprofileerde bakgoot. Het woongedeelte heeft een deur met twintigste-eeuws bovenraam (het oorspronkelijke snijraam is op oude foto's te zien), geplaatst binnen een omlijsting die kenmerken van Empire draagt. Links daarvan twee vensters onder strekse bogen. De smederij heeft een brede pui met deuren en een groot aantal

ramen om voldoende daglicht binnen te brengen. Rechts in de gevel zijn de openslaande deuren aanwezig die toegang gaven tot de waag. Op het dak een negentiende-eeuws siersmeedwerk met windvaan en opschrift 'Hoefsmederij'. De dakkapel dateert uit 1980 (een oudere dakkapel bevond zich hier links van).

De rechter zijgevel van het pand kende oorspronkelijk één laag onder een bakgoot. In de twintigste eeuw is deze gevel vermaakt tot tuitgevel om zo (slaap)ruimte te winnen op de zolder.

Afb. 41 Het pand Herenstraat 48 gezien vanaf de Herenstraat.

Herenstraat 49

Vrijstaande villa uit omstreeks 1880 met voor de tijd karakteristieke opzet met in- en uitspringende delen, gepleisterde gevels, variatie in gevelbeëindiging en de vorm van gevelopeningen. Bepalende elementen in het ontwerp zijn de

Afb. 42 Het pand Herenstraat 49 gezien vanaf de Herenstraat.

met forse tuiten gesierde risalieten, de serre met balkon aan de straatzijde, het siersmeedwerk voor de ramen van de in portiek geplaatste voordeur en de rondboogvensters op de zolder. De opzet van het pand doet vermoeden dat oorspronkelijk een woonfunctie (rechts) en bedrijfsfunctie (links) werden gecombineerd. Vanaf 1890 heeft het pand decennia lang dienst gedaan als dokterswoning met praktijk. Het hek langs het trottoir is naar verluidt vernieuwd³², waarbij werd vastgehouden aan het oorspronkelijke ontwerp.

Herenstraat 50 (RM)

Eénlaags woning op de hoek van de Herenstraat en de Schoolstraat, oorspronkelijk ambtswoning voor het hoofd van de Openbare Lagere School Jutphaas. De woning werd gelijktijdig met de school gebouwd in 1883, naar een eclectisch ontwerp van architect A. Nijland. Het vrijstaande pand heeft een zadeldak dat tussen de als tuitgevels met schouderstukken uitgevoerde voor- en achtergevel is gezet. De in schoonmetselwerk uitgevoerde voorgevel (vernieuwd voegwerk) heeft een middenrisaliet, hoeklisenen (met grijze en rode bakstenen), kordonlijsten en een klimmend boogfries. De gevel heeft nog de oorspronkelijke voordeur, T-ramen en sierelementen. Alleen het balkon is vernieuwd met behoud van de oorspronkelijke consoles. Het pand heeft een vernieuwd tuinhek.

Afb. 44 Het pand Herenstraat 50 gezien vanaf de Herenstraat.

32 Stades-Vischer, p. 181.

3 Beschrijving Utrechtsestraatweg

3.1 Algemeen

De Utrechtsestraatweg ligt in het verlengde van de Dorpsstraat. De geschiedenis van de Utrechtsestraatweg is qua vroegste ontwikkeling gelijk aan de geschiedenis van de Herenstraat (voormalige Dorpsstraat). De overgang van de Herenstraat naar de Utrechtsestraatweg is de plaats waar de gesloten lintbebouwing eindigt en waar het terrein van het voormalige Huis Zwanenburg, eertijds ook wel Huis Zuylenstein genoemd, begint. Er wordt vanuit gegaan dat dit in 1938 gesloopte huis uit het begin van de zeventiende eeuw dateerde.

Tegenwoordig leidt de Utrechtsestraatweg langs een ensemble van religieuze gebouwen die tussen 1874 en 1939 op het terrein van het Huis Zwanenburg

Afb. 45 Vanaf de brug over de vaart gaat de bebouwing aan de Utrechtsestraatweg grotendeels schuil achter de kruinen van de bomen aan het water. De kerk torent boven de kruinen uit.

Afb. 46 De situatie aan het begin van de twintigste eeuw wijkt niet bijzonder veel af van de huidige toestand. Ook op deze foto gaat de bebouwing aan de Utrechtsestraatweg grotendeels schuil achter bomen.

verrezen. Het merendeel van de gebouwen heeft nog de oorspronkelijke functie. Als eerste werd in 1874 de Sint Nicolaaskerk gebouwd, ter vervanging van de voormalige schuilkerk aan de Overeindseweg (nu De Malapertweg). Het ontwerp is van de hand van architect Alfred Tepe, die veelal in de neogotische stijl ontwierp. Deze architect ontwierp ook een plan voor een nieuwe pastorie. Dit plan werd echter niet uitgevoerd. Het Huis Zwanenburg werd als pastorie in gebruik genomen. In 1894 werd door Tepe een ontwerp gemaakt voor het te bouwen Franciscusgesticht dat ten zuiden van de kerk zou verrijzen. Het gesticht omvatte naast een klooster een meisjesschool en een bewaarschool.³³ In 1912 werd de Nicolaasschool gebouwd met bijbehorende woning voor het schoolhoofd. Gelijktijdig werd een kosterwoning gerealiseerd. Deze gebouwen vertonen onderling gelijkenis wat vormtaal betreft. In 1939 tenslotte werd Huis Zwanenburg gesloopt om plaats te maken voor een geheel nieuwe pastorie. De voornaamste herinneringen aan het huis vormen een restant van de tuin, een uit 1876 daterend toegangshek (in de beschikbare literatuur wordt gesteld dat het huis reeds in 1874 in gebruik is als pastorie, waaruit blijkt dat het hek uit de kerkelijke periode van Zwanenburg stamt) met brug, brughek en ingegraven kanonslopen.

3.2 De panden

Utrechtsestraatweg 1 (GM)

Vrijstaande woning onder een uit leigedekte schilden samengesteld dak en met gevels in schoonmetselwerk. Het pand is gebouwd in 1912 als woning voor het hoofd van de naastgelegen jongensschool genaamd Nicolaasschool. De functie en de samenhang met de gelijktijdig gebouwde Rooms-katholieke

Afb. 47 Het pand Utrechtsestraatweg 1 gezien vanaf de Utrechtsestraatweg.

³³ Voor meer informatie over de St.-Nicolaaskerk en het Franciscusgesticht zie: De Waard, 1995.

jongensschool wordt in de architectuur op de begane grond benadrukt door toepassing van spitsbogen boven de voordeur en het venster. De samenhang was nog sterker toen het schoolplein (toegankelijk via een bruggetje over de sloot) nog bestond en het schoolgebouw nog met lei gedekt was.

Utrechtsestraatweg 2

De Nicolaasschool (jongensschool) gebouwd in 1912, is tegenwoordig een tweelaags pand onder een met pannen gedekt zadeldak waarvan het karakter in hoge mate wordt bepaald door een uitgebouwde portico en de luifels boven de vensters op de begane grond. Het pand kende tot 1920 één bouwlaag met drie lokalen onder een afgewolfd zadeldak dat met leien was gedekt. Sterke verwijzingen naar het religieuze onderwijs werden gevormd door de spitsbogen boven de kruisvensters (met in de zwikken sierankers) en de als kerkportaal vormgegeven entreepartij. De vensters en het portaal bestaand nog, echter in aangepaste vorm. Zo zijn de borstweringen verlaagd en zijn de oorspronkelijke voordeuren en de lancetramen daarboven vervangen en is het kruis dat de geveltop sierde van haar armen ontdaan. De neogotische architectuur is door latere wijzigingen en toevoegingen sterk aangetast.

Afb. 48 Het pand Utrechtsestraatweg 2 gezien vanaf de Utrechtsestraatweg.

Utrechtsestraatweg 4 (RM)

Voormalige kloostercomplex in 1894 gebouwd naar neogotisch ontwerp van architect Alfred Tepe. Het complex bestaat uit een voormalig Franciscanessenklooster, twee lagen onder een met pannen gedekt schilddak (oorspronkelijk leidekking) en met een centrale in middenrisaliet geplaatste entree en het glas-in-loodraam van de verdiepingskapel daarboven. Dit bouwdeel wordt geflankeerd door twee haaks aansluitende bouwdeelen; de voormalige bewaarschool links en de voormalige meisjesschool rechts. Oorspronkelijk was de meisjesschool een éénlaags bouwdeel, en evenals de bewaarschool voorzien van zadeldaken tussen met pinakels gesierde topgevels. De meisjesschool is in 1921 opgehoogd, waarbij de oorspronkelijke architectuur voor de verdieping een volledige kopie is van de begane grond. In 1929 werden de lokalen vergroot door het uitzetten van de zijgevel. Karakteristieke elementen in het exterieur zijn de in baksteen uitgevoerde sierbanden, de sierankers, pinakels en

de spitsbogen. De leien zijn van alle daken verdwenen en vervangen door de huidige dakpannen.

*Afb. 49 Het pand
Utrechtsestraatweg 4 gezien
vanaf de Utrechtsestraatweg.*

Utrechtsestraatweg 6 (GM)

Deze vrijstaande kosterswoning werd in 1912 gelijktijdig gebouwd met de Nicolaaschool en de daarbij horende woning voor het schoolhoofd. De voornaamste onderlinge, architectonische, gelijkenis is de toepassing van spitsbogen boven de vensters op de begane grond. Als enige heeft de kosterswoning nog dakschilden die met leien zijn gedekt. De éénlaags woning heeft als opvallend kenmerk twee door een zakgoot geschakelde, asymmetrische zadeldaken die met de nok haaks op de straat zijn gericht. De zadeldaken zijn over de dubbel getopte voor- en achtergevel gezet, waarbij de windveren in de punt zijn voorzien van kruispirons. De voorgevel heeft twee driestrooksvensters op de begane grond met boven- en onderramen voorzien van kruisroeden. Deze vensters zijn geplaatst onder gekoppelde spitsbogen met in de boogvelden siermetselwerk. De verdieping heeft tweestrooksvensters waarvan de ramen de oorspronkelijke zesruitsindeling hebben. Boven deze vensters zijn rondbogen en siermetselwerk toegepast.

Utrechtsestraatweg 7 (RM)

De St. Nicolaaskerk is in 1874 en 1875 gebouwd naar een vroeg zelfstandig, neogotisch ontwerp van architect Alfred Tepe, één van Nederlands vertegenwoordigers van de genoemde bouwstijl. De met de driezijdige koorsluiting op de straat gerichte kruiskerk met westtoren, transept en vieringtoren heeft een driebeukig schip en een éénbeukig koor geflankeerd door sacristie en Onze Lieve Vrouwe koor. De doopkapel bevindt zich naast de drie geledingen hoge, westtoren, welke een uitwendig trappenhuis heeft en een ingesnoerde spits. De gevels hebben voor de ontwerpstijl kenmerkende steunberen, spitsboogvensters met bakstenen traceringen en glas-in-lood, en met lei gedekte dakschilden. Bij het bepalen van de positie van het gebouw prevaleerde de richting van het koor op het oosten boven een meer makkelijke ontsluiting van het gebouw vanaf de Utrechtsestraatweg.

Afb. 50 Utrechtsestraatweg 6 (kosterwoning) en 7 (St. Nicolaaskerk) gezien vanaf de Utrechtsestraatweg.

Utrechtsestraatweg 8 (RM)

Ter vervanging van het Huis Zwanenburg, dat vanaf 1874 als pastorie dienst had gedaan, werd in 1939 vlak naast dat huis een nieuwe pastorie gebouwd, waarna Huis Zwanenburg (eertijds ook wel bekend als Huis Zuylenstein, vermoedelijk gebouwd in 1633) werd gesloopt. De pastorie is een tweelaags pand voorzien van een met leien gedekt zadeldak, geplaatst tussen tuitgevels met schouderstukken. De nok van het dak is evenwijdig aan de straat gericht. Het in schoonmetselwerk uitgevoerde exterieur verkeert nog nagenoeg in de oorspronkelijke toestand. De voordeur is geplaatst in een ondiep portiek onder korfboog. De vensters hebben boven de stolpramen met horizontale roede, kleppende bovenlichten voorzien van glas-in-lood. In de noordgevel van het pand is een gevelsteen afkomstig van het Huis Zwanenburg ingemetseld. Aan de straat staat een smeedijzeren toegangshek. In de gekrulde en rijk versierde banderol boven de draaibare spijlhekken is de naam 'Zwanenburg' en het jaartal 1876 verwerkt. De posten en vleugelstukken van het toegangshek hebben uitbundig krulwerk. Het hek is uitgaande van het jaartal 1876 geplaatst in de tijd dat het geheel reeds in bezit was van het rooms-katholieke kerkbestuur van Jutphaas. Strikt genomen maakt het dus meer deel uit van de pastorale geschiedenis dan van de geschiedenis van het Huis Zwanenburg.

Afb. 51 Het toegangshek van Utrechtsestraatweg 8 gezien vanaf de Utrechtsestraatweg.

4 Kaartbeeldanalyse

4.1 Monumentenkaart

Het eerste kaartbeeld levert een overzicht van de aanwezigheid en de verspreiding van rijksmonumenten (blauw), gemeentelijke monumenten (groen) en beeldbepalende panden en objecten in het onderzoeksgebied. Voor de samenstelling is gebruik gemaakt van de lijsten die de gemeente Nieuwegein hanteert. In het gebied bevinden zich veertien rijksmonumenten, drie gemeentelijke monumenten en één beeldbepalend pand. In totaal zijn in Nieuwegein 53 rijksmonumenten, 25 gemeentelijke monumenten en 24 beeldbepalende panden. Zo'n 17 procent van deze objecten is dus in het onderzoeksgebied gelegen waarbij de monumenten verspreid liggen langs de Herenstraat en de Utrechtsestraatweg.

■ Rijksmonumenten in het plangebied

1. Herenstraat 7 (voormalige pastorie)
2. Herenstraat 8
3. Herenstraat 9 (voormalige gemeentehuis)
4. Herenstraat 10-11
5. Herenstraat 12-13 (voormalig postkantoor)
6. Herenstraat 14 (huis Veellust)
7. Herenstraat 18 (De Zwaan)
8. Herenstraat 19
9. Herenstraat 37-38 (voormalige bakkerij)
10. Herenstraat 48 (smederij)
11. Herenstraat 50 (ambtswoning)
12. Utrechtsestraatweg 4 (voormalige St. Franciscusgesticht met klooster en twee scholen)
13. Utrechtsestraatweg 7 (St. Nicolaaskerk en begraafplaats)
14. Utrechtsestraatweg bij 8 (hek, gevelsteen, brugleuningen en ingegraven kanonslopen)

■ Gemeentelijke monumenten in het plangebied

1. Herenstraat 45 (Huize Nieuwenstein)
2. Utrechtsestraatweg 1 (woning schoolhoofd)
3. Utrechtsestraatweg 6 (kosterwoning)

■ Beeldbepalende panden in het plangebied

1. Herenstraat 31-32 (De twee provinciën)

Afb. 52 De monumentenkaart.

4.2 Ordenkaart

Op de ordenkaart zijn alle panden op basis van hun architectuur geïnclassificeerd. Onder de architectuur wordt in dit kader het exterieur verstaan, waarbij zowel de vorm als het materiaalgebruik in ogenschouw is genomen. Dit gebeurde in principe voor ieder gebouw afzonderlijk. Samenhang binnen een ensemble, of in stedenbouwkundige context is in een later stadium tot uiting gebracht door clusters met objecten aan te wijzen. Aan de ordening van de individuele objecten liggen vier categorieën ten grondslag, te weten:

- Orde 1: bijzondere architectuur
- Orde 2: karakteristieke architectuur
- Orde 3: kenmerkende architectuur (de basisorde)
- Orde 4: niet historische architectuur (zeer ingrijpend gewijzigd of jonger dan circa 50 jaar)

■ Bijzondere architectuur

Het exterieur van een object wordt op architectonische gronden als bijzonder aangemerkt, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een zeldzame bouwstijl, als er sprake is van hoge mate van authenticiteit bij een historische bouwstijl, wanneer het exterieur binnen een bepaalde architectuurstijl van bijzondere kwaliteit is, of wanneer er sprake is van bijzondere of zeldzame materialen, ornamenten, verspringingen, bijzondere gevelvorm, of ongebruikelijke vensterindelingen. Ook ruimtelijk kan er sprake zijn van bijzondere architectuur, waarbij te denken valt aan zichtlijnen, oriëntatie en dergelijke.

■ Karakteristieke architectuur

Karakteristieke architectuur wordt in dit kader omschreven als architectuur met een vormtaal en materiaalgebruik die in hoge mate typerend zijn voor de tijd waarin het ontwerp voor het object werd vervaardigd. Te denken valt aan horizontale raamroeden van de Amsterdamse School, typerende gevelgeleding en ontlastingsconstructies in de neorenaissance, spitsbogen in de neogotiek, gevelbeëindigingen met timpaans, dakvormen, het gebruik van natuursteen en ornamenten.

■ Kenmerkende architectuur

Kenmerkende architectuur vormt de basisorde. Eenvoudig gesteld, valt hierin alle architectuur die niet in de overige categorieën te plaatsen is. Het betreft architectuur die kenmerkend is voor de tijd waarin zij tot stand gekomen is, maar die niet zodanig uitgesproken is, dat sprake kan zijn van een karakteristiek of bijzonder geheel. De vormtaal en het materiaalgebruik zijn zeer gangbaar en veel voorkomend.

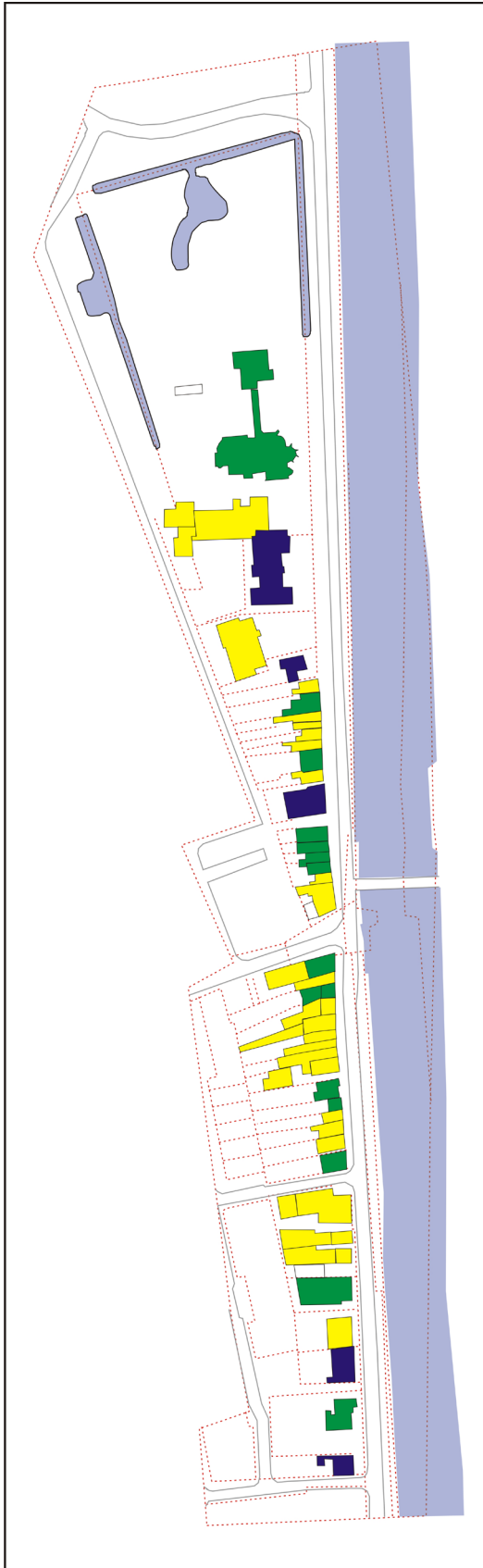
■ Niet-historische architectuur

Gebouwen die niet historisch zijn (jonger dan circa 50 jaar) en gebouwen met een architectuur die zodanig gewijzigd is, dat de kenmerken van de oorspronkelijke vormtaal zijn verdwenen, behoren tot de vierde orde.

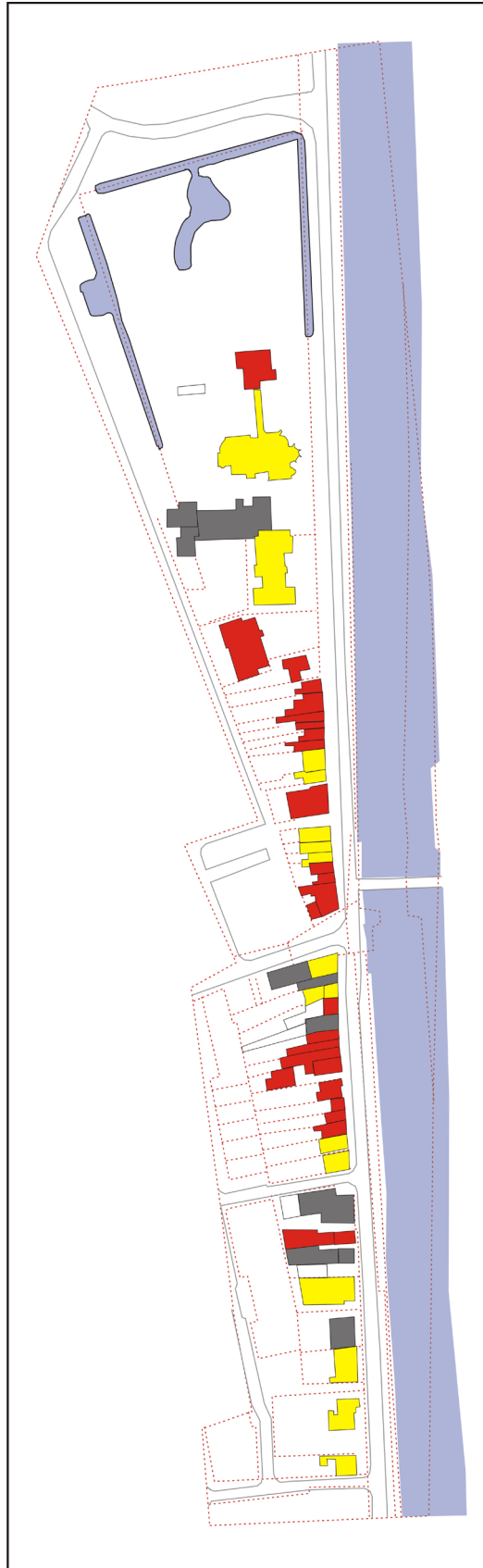
In de ordenkaart zijn aan de categorieën kleuren toegekend zodat in één oogopslag verspreiding en clustering van gebouwen met soortgelijke architectuur te zien is. Duidelijke clusters van gebouwen met een bijzondere en karakteristieke architectuur kunnen worden aangegeven als gebieden met een sterke architectonische beeldkwaliteit. Aan deze kwaliteit kan een architectonische waarde worden toegekend (zeker in combinatie met een overzicht van monumenten in het gebied). De kaart geeft echter geen inzicht in bouwhistorische, sociaaleconomische en cultuurhistorische aspecten die van belang zijn voor het vaststellen van monumentale waarden van objecten. De ordenkaart is een aanzet om te komen tot een beleidsstuk dat voor architecten en planvormers als uitgangspunt, of ter inspiratie kan dienen in geval van de inpassing van noodzakelijk geachte ingrepen en ontwikkelingen in de gebouwde omgeving. Dit kan bijvoorbeeld door striktere eisen te stellen aan ontwikkelingen in gebieden waarin sprake is van een bijzondere architectonische situatie of een historisch waardevol tracé.

Zaken die een negatief effect kunnen hebben op de ordening zijn vaak te relateren aan veranderingen: bijvoorbeeld het aanbrengen van nieuwe winkelpuien, het verplaatsen van gevelopeningen, het vernieuwen van vensters (waarbij de raamindeling wordt gewijzigd), het vernieuwen van geprofileerde goten door vlakke (trespa)exemplaren et cetera.

De ordenkaart laat zien dat panden met een karakteristieke of bijzondere architectuur verspreid langs de vaart liggen. Het aantal panden waarvan de voorgevels op basis van de architectuur als karakteristiek of bijzonder is aangemerkt, bedraagt net iets minder dan de helft van het totale aantal panden. Het aantal kan toenemen door bijvoorbeeld historische raamindelingen te herstellen, oorspronkelijke gevelindelingen terug te brengen of verstorende toevoegingen/reclames te verwijderen.

Afb. 53 De ordenkaart waarbij bijzondere architectuur met blauwe kleur is aangegeven, karakteristieke architectuur met groen en kenmerkende architectuur met geel.

Afb. 54 De kaart met tijdscharacterisering van de voorgevels. Geel is negentiende eeuw, rood eerste helft twintigste eeuw, grijs tweede helft twintigste eeuw.

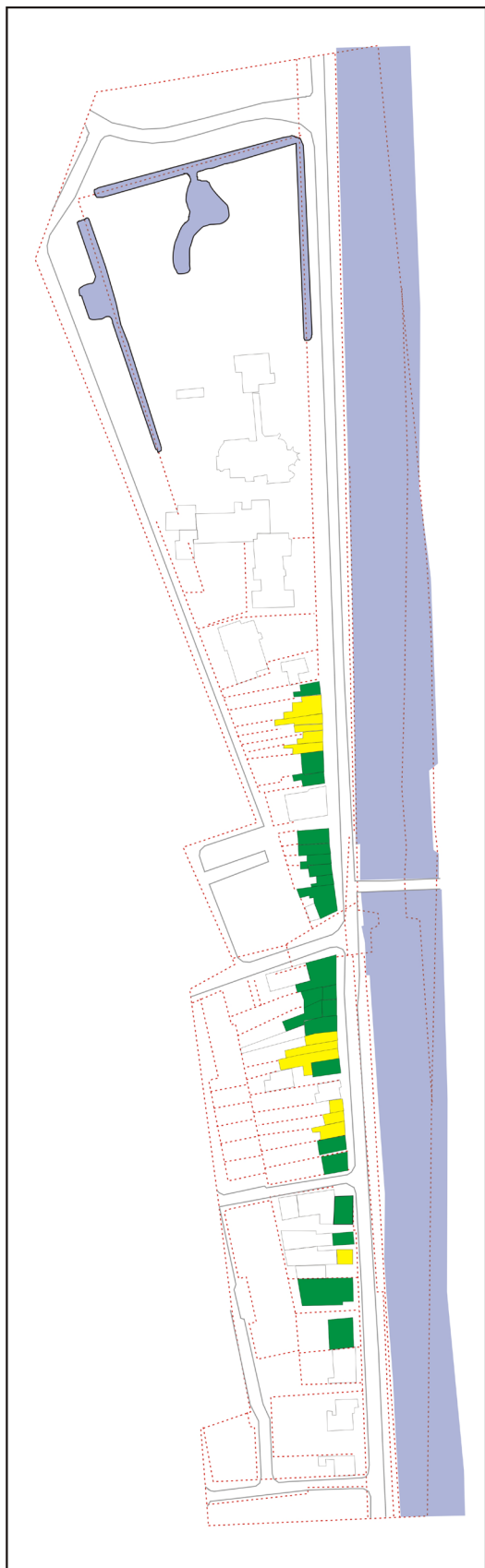
4.3 Bouwhistorische verwachtingskaart

Bekend is dat achter voorgevels van panden soms oudere substantie schuil gaat, dan op basis van de vormgeving van de voorgevel kon worden verondersteld. Voorgevels van panden zijn doorgaans meer onderhevig aan vertering, waardoor vernieuwing soms noodzakelijk is. In die gevallen kunnen zijmuren, achtergevels, vloer- en kapconstructies in de regel behouden blijven. Het komt ook voor dat voorgevels gewijzigd worden om de vormgeving van de gevel aan te passen aan de tijd, of wanneer door functieverandering een andere gevelindeling is gewenst. Bouwsporen worden in die gevallen vaak aan het zicht onttrokken door de gevel van een pleisterlaag te voorzien.

Het doel van de bouwhistorische verwachtingskaart is om inzichtelijk te krijgen waar in het onderzoeksgebied substantie aanwezig zou kunnen zijn die ouder is dan op basis van de voorgevel in eerste instantie zou worden vermoed. Dat is van belang omdat deze substantie inzicht kan verschaffen in de ontwikkelingsgeschiedenis van Jutphaas. Er is onderscheid gemaakt tussen panden met een lage verwachting en panden met een hoge verwachting. De verwachting is gemaakt door onder andere de huidige kadastrale situatie te projecteren op de kaart van 1832. Op deze manier kan eenvoudig worden vastgesteld waar mogelijk oude zijmuren aanwezig zijn. Waar dit het geval is, is sowieso sprake van hoge verwachting. Bouwsporen in de voorgevel, bepleistering, steile kapvorm, historisch ogende bouwmassa en oude dakbedekkingen kunnen resulteren in een hoge verwachting, zeker wanneer de omvang van het huidige gebouw overeenkomt met de omvang op de kadastrale kaart van 1832.

Voor gebouwen die nog niet zijn weergegeven op de kadastrale kaart van 1832 geldt geen verwachting. Desondanks zou ook hier inpandig of ondergronds (kelders) nog substantie aanwezig kunnen zijn die inzicht geeft in de historische ontwikkeling van de bebouwing op die plek.

De kaart heeft een voorlopig karakter. Voor een definitieve verwachtingskaart is het raadplegen van alle bouwdoSSIERS noodzakelijk.

Afb. 55 De bouwhistorische verwachtingskaart waarbij panden van met hoge bouwhistorische verwachting (waar substantie te verwachten is die ouder is dan de voorgevel doet vermoeden) groen gemarkeerd zijn en panden met een lage bouwhistorische verwachting geel zijn gemaakt.

4.4 Bouwlagen en kappenkaart

De kaart geeft in eerste instantie inzicht in de huidige ruimtelijke structuur. De bouwmassa's worden inzichtelijk gemaakt doordat oppervlak, hoogte en dakvorm worden gecombineerd. Speciale aandacht dient uit te gaan naar de éénlaags bouwvolumes, omdat deze doorgaans een relatief hoge ouderdom zullen hebben. Deze bouwmassa's geven inzicht in de voor een dorp karakteristieke kleinschaligheid tot in de vroege twintigste eeuw. In combinatie met tweelaags bouwmassa's uit de twintigste eeuw en de wijze waarop sommige bouwmassa's door tweelaags lijstgevels worden gemaskeerd, wordt inzicht verkregen in de manier waarop het dorp Jutphaas in de decennia rond 1900 aan schaalvergroting onderhevig is geweest. Deze schaalvergroting ging gepaard met de introductie van het platte dak. Door toepassing van platte daken treedt (ook in letterlijke zin) vervlakking van de historische structuur op. Dit gebeurt ook door onder andere schaalvergroting, samentrekking, het doorbreken van historische perceleringen en de teloorgang van de individualiteit van bouwmassa's

Afb. 56 De bouwlagenkaart. Lichtgrijze panden hebben één bouwlaag, Donker grijze panden hebben twee bouwlagen. De kerk is vanwege de hoogte ook als tweelaags gebouw weergegeven.

Afb. 57 De kaart waarop de dak- en kapvormen zijn weergegeven.

5 Synthese

5.1 Samenvatting

De geschiedenis van het huidige Jutphaas begint in de elfde eeuw wanneer het gebied wordt ontgonnen. Deze ontginning vindt plaats door in noord-oost richting, haaks op een wetering brede en diepe kavels te maken. Deze kavels zullen vooral in bezit zijn geweest van rijke grootgrondbezitters die horigen het land lieten bewerken. Later zou zich een vrije boerenstand ontwikkelen. Verkeer maakte van meet af aan gebruik van de wetering of van een (jaag)pad over de westelijke dijk. De Jutphase samenleving stichtte al vroeg een kerkelijk gebouw (aan het Kerkveld) dat waarschijnlijk na verwoesting in het tweede kwart van de elfde eeuw in steen werd herbouwd.³⁴ De niet agrarische bebouwing in Jutphaas zal zich om de kerk hebben geconcentreerd, zoals in die tijd gebruikelijk. In 1148 werd de Vaartse Rijn langs Jutphaas gegraven. Op oude kaarten van het dorp is goed te zien hoe de vaart reeds bestaande ontginningskavels doorsneed. Bij de projectie van de vaart werd geen rekening gehouden met de ontginningsrichting. De Vaartse Rijn verbond de stad Utrecht met de Lek. De vaart doorsneed de bestaande Nedereindse Wetering en ook de straat over de weteringdijk (de huidige Nedereindseweg). Ter plaatse werd een veer ingesteld om de doorsneden oost-west route over land te herstellen. Het veer werd in 1306 opgeheven omdat toen de eerste brug over de vaart in gebruik werd genomen.³⁵ Het scheepvaartverkeer over de Vaartse Rijn passeerde de dorpskern van Jutphaas op enige afstand. Het is dan ook niet verwonderlijk dat, vermoedelijk al kort na ingebruikname van de vaart, op de westelijke dijk gebouwd werd. Jutphaas veranderde langzaam van een agrarische nederzetting tot een pleister- en tolplaats.

Ter bescherming van de waterwegen, sluizen en belangrijke knooppunten werden in Jutphaas en omgeving verschillende kastelen gebouwd, vooral in de dertiende en veertiende eeuw. Militaire schermutselingen in de late middeleeuwen leidden er meermalen toe dat delen van Jutphaas en de omliggende kastelen in brand werden gezet. Eén van de kastelen ter verdediging van de wegen is Rijnhuizen, gelegen aan de overkant van de vaart. Vanaf de Herenstraat is de tuin en het beeldbepalende theehuisje van dit kasteel te zien. Even ten oosten van het kasteel werd aan het begin van de negentiende eeuw, als onderdeel van de Hollandse Waterlinie, het fort Jutphaas gebouwd. Voor de bouw moest het in oorsprong vermoedelijk vroeg veertiende-eeuwse kasteel Plettenburg wijken.

Jutphaas heeft vermoedelijk vanaf de dertiende eeuw twee bebouwingsconcentraties gekend. Eén aan het Kerkveld, de ander aan de vaart.³⁶ Het zwaartepunt van de nederzetting kwam gaandeweg steeds meer bij de bebouwing langs de vaart te liggen. Belangrijke impulsen voor de ontwikkeling aan de vaart waren

34 Remie, p. 14.

35 Nieuwe bruggen werden gebouwd in 1472, 1626, 1882 en 1999.

36 De ontwikkeling van veel Nederlandse dorpen en steden kent ontkieming op meerdere, later met elkaar verbonden, plekken.

de herbergen, de scholen en het raadhuis. Ook de bouw van de protestantse kerk (1819) en later de nieuwe katholieke kerk (1874) hebben ertoe bijgedragen dat de bebouwing aan de vaart steeds meer als 'dorpcentrum' ging fungeren, ten koste van het Kerkveld. De bebouwing spreidde vermoedelijk vanaf de Nedereindseweg geleidelijk uit in zowel noordelijke als zuidelijke richting. Hoe de bebouwing zich precies ontwikkelde is niet vast komen te staan. Wel kon worden bepaald dat er in de decennia rond 1900 sprake is van een schaalvergroting waarbij verschillende éénlaags panden tot twee lagen werden verhoogd of werden gesloopt ten behoeve van nieuwe, tweelaags panden.

5.2 Historisch Jutphaas anno 2010

Het is vrij eenvoudig om de historische elementen aan te duiden die in de laatste honderd jaar in Jutphaas zijn verdwenen en daarmee inzicht te geven in de transformatie die het aangezicht van Jutphaas in diezelfde tijd heeft ondergaan. Door dit te doen, wordt echter te snel voorbij gegaan aan wat er in Jutphaas juist nog wel te onderscheiden is. Deze aspecten liggen vaak verborgen, maar zijn in sommige gevallen nog terug te leiden tot de ontginningsfase!

Een kwaliteit van het plangebied is dat de twaalfde-eeuwse ontginningskavels nog deels herkenbaar is. De Nedereindseweg, de ruggengraat waarlangs ontginning kon plaatsvinden, bestaat nog. De Nedereindse Wetering en de sluis zijn helaas verdwenen. De dijklichamen waarop de Herenstraat en de Utrechtsestraatweg liggen, zijn nog als zodanig herkenbaar, als ook het daaraan gerelateerde bebouwingslint.

Ook de kleinschaligheid van het voormalige dorp is nog goed te herkennen, zowel in percelering als in sommige negentiende-eeuwse of oudere, éénlaags bouwmassa's. Daarnaast is de aanwezigheid van het voormalige raadhuis van cruciaal belang voor de duiding van dit deel van Nieuwegein als een voormalig dorpcentrum (waarbij opgemerkt dat het raadhuis qua architectuur van stadse allure is).

Een kwaliteit binnen het onderzoeksgebied is het religieuze ensemble op voormalig landgoed Zwanenburg, vanwege het kerkontwerp van Alfred Tepe en de architectonische samenhang tussen de gebouwen uit 1895 (kloostercomplex) en 1912 (school, directeurswoning en kosterwoning).³⁷

Afb. 58 Kadastrale kaart 1832 met daarop de historische structuren weergegeven.

³⁷ Tepe was een voornaam neogotisch architect die in het Bisdom Utrecht veel ontworpen heeft.

5.3 Redengevende omschrijving

Het deel van de Herenstraat en de Utrechtsestraatweg tussen de Schoolstraat en de Buxtehudelaan vormt één van de twee historische bebouwingsconcentraties van Jutphaas, het voormalige dorp dat samen met Vreeswijk het huidige Nieuwegein vormt. Als zodanig kan aan deze zone historische waarde worden toegekend. Historische waarde kan ook worden toegekend aan de delen van de twaalfde-eeuwse, oost west gerichte ontginningsstructuren uit de twaalfde eeuw: twee kavelgrenzen en de Nedereindseweg. De twee kavelgrenzen bakenen de later uitgegeven percelen aan de vaart aan de achterzijde af. De Mgr G.W. van Heukelumstraat volgt de kavelgrens ten noorden van de Nedereindseweg.

De relatie tussen de twaalfde-eeuwse vaart, de dijk en de lintbebouwing aan deze dijk vormen een sterke historische karakteristiek die van waarde is voor de historische ontwikkeling van Jutphaas. Voor wat de huidige bebouwing betreft, is vooral de kleinschaligheid (zowel bouwvolumes als perceelbreedtes) een waardevolle karakteristiek van het dorp. Hierin komt tot uiting dat Jutphaas zich tot in de twintigste eeuw ontwikkelde tot een bescheiden pleisterplaats voor de scheepvaart. Met name in de tweede helft van de negentiende eeuw kende het dorp economische voorspoed, mede als gevolg van de industriële ontwikkelingen ten noorden van de kom.

Cruciale onderdelen in het bebouwingslint vormen het voormalige raadhuis, omdat dit uiting geeft aan de functie van (zelfstandig) dorpscentrum aan het begin van de twintigste eeuw, en het religieuze ensemble aan de Utrechtsestraatweg dat ook aan de centrumfunctie refereert.

In het gebied staan relatief veel monumenten, waaronder enkele die een goed beeld geven van de Jutphase samenleving in de negentiende en de vroege twintigste eeuw. Zo bestaan onder meer het voormalige postkantoor, het voormalige gemeentehuis, een oude herberg en de voormalige smederij nog, alsmede een groot religieus ensemble aan de noordkant van het lint. Het voormalige postkantoor, het voormalige gemeentehuis en het religieuze ensemble verwijzen sterk naar de oorspronkelijke zelfstandigheid van Jutphaas. De herberg en de voormalige smederij geven blijk van de functie als pleisterplaats die Jutphaas lange tijd heeft gehad. Deze gebouwen vormen met de vaart in zekere zin de ruggengraat van het gezicht van Jutphaas.

Hoewel de hier vastgestelde waarde voldoende aanleiding geeft om het onderzoeksgebied tot beschermd dorpsgezicht aan te wijzen, geeft BAAC in overweging om de begrenzings van het gebied te herzien. De voornaamste aanleiding vormt het uitsluiten van het militaire belang van Jutphaas, vanaf de middeleeuwen in de vorm van kastelen die werden opgericht om belangrijke verkeersroutes van en naar Utrecht te beschermen, aan het begin van de negentiende eeuw in de vorm van een fort dat deel uitmaakte van de Hollandse Waterlinie. Het toevoegen van het kasteel Rijnhuizen en het fort Jutphaas aan het beschermde dorpsgezicht is op historische gronden sterk aan te bevelen. Verder verdient het aanbeveling om de voormalige brugwachterwoning en bijbehorende knechtenwoning aan de oostkant van de vaart binnen de grenzen van het beschermde dorpsgezicht te trekken. De woningen zijn relictten die refereren aan de in de twaalfde eeuw door de vaart doorsneden ontginnings-

structuur (de wetering en de weteringdijk) en de noodzaak de oost-west route over land daarna te herstellen door een veer en sinds 1306 een brug. Daarnaast wordt aanbevolen om de kerk aan de Nedereindseweg binnen de grenzen te brengen (de verplaatsing van de kerk van het kerkplein naar de huidige locatie net achter het bebouwingslint kan worden beschouwd als uiting van de verschuiving van het dorpscentrum naar de vaart). Verder verdient het aanbeveling om de school aan de Schoolstraat/Kerkstraat binnen de grenzen van het beschermd dorpsgezicht te brengen vanwege het sterke functionele en architectonische ensemble dat de school vormt met het als directeurswoning gebouwde Herenstraat 50. Eventueel zouden ook de panden Herenstraat 51 en Herenstraat 52 vanwege hun architectuur bij het dorpsgezicht getrokken kunnen worden.

Afb. 59 Voorstel begrenzing beschermd dorpsgezicht Jutphaas (ondergrond afbeelding google-earth).

Afb. 60 De panden Herenstraat 51 en 52.

*Afb. 61 Het pand Neder-
eindseweg 2.*

*Afb. 62 De Nederlands
Hervormde kerk aan de
Nedereindseweg.*

*Afb. 63 De voormalige
schoolgebouwen vormen
een architectonisch ensemble
met de directeurswoning
Herenstraat 50.*

Afb. 64 De voormalige brugwachterswoning uit 1911 (niet afgebeeld het naast gelegen huis voor de knecht) vanwege de (functionele) relatie met de brug over de vaart.

Afb. 65 Het kasteel Rijnhuizen.

6 Beleidsadvies

6.1 Inleiding

Jutphaas is nu een onderdeel van de stad Nieuwegein maar is voor eerdere generaties een autonome plaats die een rijk verleden heeft van bijvoorbeeld scheepvaart en militaire opstootjes. Een gebied dat een veel langere geschiedenis kent dan de meeste wijken in Nieuwegein. Om een wijk met zo'n rijke historie te beschermen tegen dynamische ontwikkelingen die de cultuurhistorische waarden kunnen schaden, is het raadzaam om het gebied te benoemen tot een beschermd dorpsgezicht.

6.2 Probleemanalyse

Sinds 1 juli 2008 is de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO) van kracht. Dit houdt in dat gemeenten sindsdien verplicht zijn gesteld voor hun gehele grondgebied bestemmingsplannen vast te stellen. Tijdens het vaststellen van een bestemmingsplan dient onder andere rekening gehouden te worden met de cultuurhistorische waarden van een gebied. De cultuurhistorische waarden zoals historische bebouwing en verkaveling kunnen geschaad worden bij een functieverandering van het grondgebied. Bij het wijzigen of vaststellen van het bestemmingsplan voor het plangebied te Jutphaas dient bedachtzaam omgegaan te worden met de cultuurhistorische waarden aangezien dit een historisch gedeelte van de stad Nieuwegein is.

■ Hoofdvraag

In dit beleidsadvies wordt antwoord gegeven op de vraag: 'Hoe kunnen de bouw- en cultuurhistorische waarden behouden blijven en/of worden versterkt in het aan te wijzen beschermd dorpsgezicht Herenstraat-Utrechtsestraatweg te Jutphaas?'

6.3 Doel van het beleidsadvies

Het doel van het onderzoek is het vormgeven van een historisch onderbouwde argumentatie voor het aanwijzen van het 'oude' Jutphaas als gemeentelijk beschermd dorpsgezicht. Het doel van het beleidsadvies is om de bouw- en cultuurhistorische waarden in het plangebied Herenstraat/Utrechtsestraatweg te behouden en te versterken. Het door de gemeente op te stellen en te implementeren beleid dient te fungeren als een beleidsinstrument dat niet alleen de cultuurhistorische waarden beschermt, maar ook het proces bij bijvoorbeeld vergunningaanvragen voor wijzigingen, sloop etc. versnelt, doordat er meer

inzicht is in de waarden van het gebied.

6.4 Maatregelen om de bouw- en cultuurhistorische waarden te behouden

Het beschermen van het dorpsgezicht in het gebied Herenstraat-Utrechtsestraatweg is een beleidsmaatregel op mesoniveau: er wordt een gedeelte van een stad of dorp als behoudenswaardig gekenmerkt omdat het interessante cultuurhistorische waarden bevat. Om de reeds aanwezige cultuurhistorische waarden van het gebied te behouden, is het raadzaam om de volgende maatregelen in het beleid op te nemen.

■ Maatregel 1: Bouwhistorisch onderzoek

Wanneer een onderdeel van het beschermd dorpsgezicht wordt gewijzigd, dient er bouwhistorisch onderzoek plaats te vinden. Zo kan op microniveau bepaald worden wat de monumentale, positieve en indifferente waarden van een object zijn. Door zowel het interieur als het exterieur te onderzoeken kunnen de cultuurhistorische waarden worden vastgelegd, en indien mogelijk behouden, door de waarden zo vroeg mogelijk in de planvorming te betrekken. Een positief bijkomend gevolg is dat op den duur alle objecten in het plangebied bouwhistorisch onderzocht zullen zijn en de cultuurhistorische waarden van de panden in rapporten zijn vastgelegd. Deze rapporten geven een gedegen overzicht van de aanwezige zichtbare en onzichtbare waarden van het object en kunnen als onderlegger dienen voor vervolgonderzoek, of voor op te stellen beleid voor bijvoorbeeld restauratie of herbestemming in de toekomst.

Tevens kunnen de inzichten, die door middel van bouwhistorisch onderzoek verkregen worden, dienen als ondersteunend beleidsinstrument. Om de procedure van de vergunningsaanvraag te versnellen en zo de burger tegemoet te komen, wordt geadviseerd om het bouwhistorisch onderzoek vóór de eventuele planvorming uit te laten voeren. Het bouwhistorisch onderzoek kan dan, samen met dit rapport, als naslagwerk en leidraad dienen voor eventuele vergunningaanvragen. In een vroeg stadium van de planvorming is dan in één oogopslag duidelijk of er monumentale waarden worden geschaad.

Op dit moment is het raadzaam om de objecten met een hoge verwachting bouwhistorisch te laten onderzoeken om zo de belangrijkste waarden van het dorpsgezicht in kaart te brengen. Ten behoeve van dit onderzoek kan worden volstaan met een bouwhistorische verkenning waarin wordt aangegeven welke bouwhistorische waarden het object nog bevat en welke waarden zijn te verwachten. Door de panden te bezoeken, kan geoordeeld worden over de verwachtingswaarde van het pand. De verwachting voor de delen die niet meteen zichtbaar zijn, zullen afnemen indien er veel is verbouwd en gesloopt. De gebouwen zonder hoge verwachting zijn veelal zodanig gewijzigd dat er weinig bouwhistorische elementen te vinden zullen zijn, derhalve raden wij aan om die panden niet in een vroeg stadium bouwhistorisch te laten onderzoeken.

■ Maatregel 2: Kleurhistorisch onderzoek

De monumenten binnen het beschermde dorpsgezicht dienen kleurhistorisch te worden onderzocht. Door middel van een kleurentrapje wordt zo de geschiedenis van het kleurgebruik op een monument in kaart gebracht. De

resultaten van het kleurhistorisch onderzoek kunnen worden gebruikt als documentatie en voor reconstructie van de historische kleuren op monumenten waardoor het historische aanzicht hersteld kan worden. Het is raadzaam om dit onderzoek in de nabije toekomst te laten uitvoeren voordat er nieuwe materialen ingevoegd gaan worden, of de verflagen verwijderd worden. Een kleurhistorisch onderzoek is geen standaardonderdeel van een bouwhistorische verkenning.

■ Maatregel 3: Kapvormen

De kapvormen in het plangebied zijn op dit moment zeer divers. Relatief veel van de traditionele kapconstructies hebben in het begin van de twintigste eeuw plaats gemaakt voor platte daken als gevolg van de schaalvergroting van het gebied. De lage bebouwing werd opgehoogd, veelal van één naar twee bouwlagen, en voorzien van een plat dak. Dit heeft gevolgen voor de ervaring van de bebouwing: de karakteristieke kleinschaligheid en de historische percelering van Jutphaas dreigt plaats te maken voor een vervlakt uniform aanzicht. Als het dakenlandschap uniform wordt, bestaat de kans dat de historische en bijzonder kleinschalige percelering niet meer herkenbaar is omdat de gevelwand uniform is. Om de historische ervaring niet verder te laten verdwijnen, is het raadzaam om in het beleid aandacht te besteden aan het dakenlandschap. Het verdwijnen van de historische dakvormen kan worden tegengegaan door in de planvorming rekening te houden met het historische aanzicht en de historische kapvormen zo veel mogelijk te handhaven en vergunningsaanvragen te toetsen op de instandhouding van het dakenlandschap. In praktijk zal dit betekenen dat bij een aanvraag voor een wijziging van de kapvorm er gekeken dient te worden naar de gevolgen voor het aanzicht. Dit betekent niet dat er helemaal geen platte daken etc. meer toegestaan worden, maar dat er overwogen wordt in welke mate bepaalde kapvormen worden toegestaan.

■ Maatregel 4: Reclame en bewegwijzering

Uithangborden, gevelreclame en bewegwijzering verstoren op dit moment het aanzicht van het dorpsgezicht. Geadviseerd wordt om de afmetingen, het ontwerp en het kleurgebruik van reclame-uitingen en de plaatsing van de bewegwijzering te herzien en ondergeschikt te maken aan het historisch karakter van het plangebied.

■ Maatregel 5: Voegwerk

Belangrijk is dat bij renovatie en/of restauratie van de gevels, de voegen niet opnieuw worden gevoegd. Dit tast het authentieke karakter en het aanzicht van de bebouwing aan en bovendien brengt het opnieuw voegen met moderne mortel schade aan. Het oude metselwerk reageert met de moderne mortel die meer vocht opneemt waardoor het met vorst uitzet en schade aan de gevel ontstaat. Indien er geen andere optie is, is het raadzaam om technisch advies in te winnen over de te gebruiken voegmortel en methode.

6.5 Advies voor het versterken van de cultuurhistorische waarden in Jutphaas

Naast de bovengenoemde maatregelen die noodzakelijk zijn om de cultuurhistorische waarden van het plangebied te behouden, kunnen de volgende onderstaande beleidsadviezen in overweging worden genomen om de cultuurhistorische waarden van Jutphaas te versterken.

■ Advies 1: Uitbreiding van het gebied

Geadviseerd wordt om het gebied dat beschermd gaat worden uit te breiden. Dit omdat er nu een cultuurhistorisch zeer beperkt gebied gekozen is om te beschermen. Een dorpsgezicht wordt veelal beschermd omdat de context van het gebied, de relatie tussen de gebouwen en het landschap, van cultuurhistorische waarde is. In dit geval wordt door de nauwe bescherming het plangebied uit de cultuurhistorische context getrokken. BAAC adviseert om de grenzen van het plangebied te herzien en te verbreden om tot een sterker en beter onderbouwde bescherming te komen. Geadviseerd wordt om Fort Jutphaas en kasteel Rijnhuizen bij het beschermde gebied te betrekken. Delen van het landgoed van kasteel Rijnhuizen zijn al beschermd. De militaire geschiedenis vanaf de middeleeuwen van Jutphaas is van groot belang geweest voor de totstandkoming van het toenmalige dorp Jutphaas. Dit geldt ook voor de brugwachterwoning en de knechtenwoning. In het bestaan van deze gebouwen is de rol van het water, dat werd doorkruist door middel van een veer en later een brug, in het gebied te herkennen. Daarnaast wordt aanbevolen om de Nederlands Hervormde kerk aan de Nedereindseweg 3 binnen de grenzen te brengen omdat in de verplaatsing van de kerk naar de huidige locatie de verschuiving van het dorpscentrum naar de vaart is te herkennen. Ook wordt geadviseerd om de school aan de Schoolstraat en de directeurswoning (Herenstraat 50), vanwege het sterke functionele en architectonische ensemble, binnen het beschermde dorpsgezicht te laten vallen. Overwogen kan worden om ook de Herenstraat 51 en Herenstraat 52 vanwege hun karakteristieke architectuur bij het dorpsgezicht te betrekken. De grenzen van het dorpsgezicht zouden dan als volgt worden weergegeven in het plangebied:

■ Advies 2: Relatie Nedereindseweg en brug rond het fort

De Nedereindseweg en de brug ten westen van het fort vormde vroeger één doorgaande weg door Jutphaas. De continuïteit van de doorvoerroute is nu onderbroken door de omlegging van de brug. Bij toekomstige planvorming zou overwogen kunnen worden om de brug en de Nedereindseweg weer op elkaar aan te laten sluiten.

■ Advies 3: Groenbeleid

Tot slot is het raadzaam om in het plangebied een actief groenbeleid te voeren. Zo zouden de bomen tussen de gebouwen en de vaart kunnen worden teruggebracht. Er heeft in het verleden een bomenlaan gestaan en door het terugbrengen van de bomenlaan wordt continuïteit met het verleden gecreëerd en wordt het aanzicht verlevendigd.

Afb. 66 Kaartje met door BAAC geadviseerde grenzen van het beschermd dorpsgezicht (bewerkte afbeelding google-earth).

7

Bronnen en literatuur

Archieven

Nationaal Archief

- Archief van situatieplannen van Vestingen der Genie van het Ministerie van Oorlog (4.OSPV), Invnr. H110 en H111

- Verbaalarchief van het Ministerie van Oorlog (2.13.01)

Literatuur

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden 1839-1851*, Gorinchem 1845.

H. Baaij, *Nieuwegein. Van groeikern tot stad*, Utrecht 1991.

H.J.A. Berendsen, *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie. (Fysische geografie van Nederland)*. Assen 2004.

H.J.A. Berendsen en E. Stouthamer, *Paleogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen 2001.

R. Blijdenstijn, *Tastbare Tijd. Cultuur-historische atlas van de provincie Utrecht*. Amsterdam 2005.

T. Fafianie, e.a., *Nieuwegein. Geschiedenis en architectuur. Monumenteninventarisatie Provincie Utrecht*. Utrecht/Zeist 2002.

A. van Hulzen, *Het schrale end. Langs de Vaartse Rijn van het Ledig Erf naar Jutphaas*, Utrecht 1995.

C. Kolman, *Monumenten in Nederland. Utrecht*, Utrecht 1996.

B.C. Remie, *De eerste ansichten van Jutphaas*, Nieuwegein 1975.

P. de Rijcke, *Wetenswaardigheden betreffende het kasteel Rijnhuizen en omstreken*, Nieuwegein 1981.

J. Schut e.a., *Jutphaas ... verleden tijd*, Nieuwegein 1983.

J. Schut, *Vier eeuwen geschiedenis van de 'Dorpskerk' in Jutphaas*, Nieuwegein 1995.

J. Schut, Jutphaas. *Terugblik en toekomst. Grepen uit de geschiedenis van een woningbouwvereniging*, Nieuwegein 1993.

J. Sprangers, *Een gestapeld verleden. Gemeente Nieuwegein, een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart*. RAAP-rapport 2145. Weesp 2010 (concept).

E. Stades-Vischer (red.), *Nieuwegein, geschiedenis en architectuur*, Zeist 2002.

G.H.P. de Waard, *Van Klooster tot Lantaarn 1895-1995*, z.p., 1995.

C. Will, Sterk water, *De Hollandse Waterlinie*, Utrecht 2002

Bijlagen

- 1 ■ Tabel cultuurhistorie**
- 2 ■ Bouwhistorische verkenningen**

Bijlage 1 Tabel cultuurhistorie

Utrechtsestraatweg	1			Gemeentelijk monument	MIP
Utrechtsestraatweg	2, 6, 8	Onderdelen rooms-katholiek complex			MIP
Utrechtsestraatweg	3, 4, 4a, 5, 5a	Klooster met bewaar- en meisjesschool		Rijksmonument	MIP
Utrechtsestraatweg	6	Woonhuis		Gemeentelijk monument	MIP
Utrechtsestraatweg	7	Kruisbasiliek gewijd aan St. Nicolaas		Rijksmonument	MIP
Utrechtsestraatweg	(bij) 8	Toegangshok en gevelsteen rooms-katholieke pastorie		Rijksmonument	MIP
Utrechtsestraatweg	9	Woonhuis		Rijksmonument	MIP
Utrechtsestraatweg	11, 12	Boerderij en dwarshuis		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	7	Woonhuis		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	8	Woonhuis		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	9	Raadhuis		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	10, 11	Woonhuis		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	12	Woning en winkel		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	13	Woonhuis			MIP
Herenstraat	14	Woonhuis		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	15, 16, 17	Hoekwoning en ijsalon			MIP
Herenstraat	18	Woonhuis en restaurant		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	19	Woonhuis en cafetaria		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	20, 21	Woonhuis			MIP
Herenstraat	24	Woonhuis en winkel			MIP
Herenstraat	25	Woonhuis en winkel			MIP
Herenstraat	30	Woonhuis en kantoor			MIP
Herenstraat	31, 32	Woonhuis en bedrijf		Beeldbepalend	MIP
Herenstraat	34, 35	Woonhuis			MIP
Herenstraat	36	Woonhuis			MIP
Herenstraat	37, 38	Woonhuis en winkel		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	43	Woning			MIP
Herenstraat	45	Woning		Gemeentelijk monument	MIP
Herenstraat	48	Woning en smederij		Rijksmonument	MIP
Herenstraat	49	Villa			MIP
Herenstraat	50	Villa		Rijksmonument	MIP

Bijlage 2 Bouwhistorische verkenningen

1 Inleiding

In het verlengde van het cultuurhistorische onderzoek Jutphaas dat in 2010 werd uitgevoerd, is in 2011 getracht de vanuit bouwhistorisch oogpunt mogelijk interessante panden te onderzoeken. Hiertoe zijn door de gemeente Nieuwegein de eigenaars van de in aanmerking komende panden aangeschreven en is door medewerkers van BAAC getracht contact met de betreffende eigenaars te leggen. Dit heeft er toe geleid dat een aantal panden onderzocht konden worden.

Voorafgaand aan het onderzoek ter plaatse zijn de bouwdoossiers van de panden ingezien, het betrof daarbij zowel de dossiers welke zich bij het Omgevingsloket van de gemeente Nieuwegein bevinden, als de dossier die op microfiche bij het Utrechts archief berusten.

Het onderzoek ter plaatse en in de archieven heeft geleid tot onderstaande beknopte beschrijvingen.

Graag willen wij bij deze de eigenaren van de bezochte panden danken voor hun medewerking.

2 Waarderingsmethodiek

Algemeen

Een (cultuur)historische waardestelling is geen dictaat. Naarmate (cultuur-historische) waarden hoger zijn, zal men wél met meer kracht van argument -mede vanuit andere overwegingen- moeten verdedigen dat men ze wil aantasten.¹ De door BAAC aan de hand van de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek opgestelde waardering is een zo objectief mogelijke waardering gebaseerd op de gegevens die in deze rapportage zijn gepresenteerd.

Waarderingsmethodiek

In de onlangs door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed vastgestelde *richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* is de waarderingsmethodiek bepaald. Het volgende onderscheid wordt gemaakt:

- Hoge monumentale waarde wordt toegekend aan elementen die van cruciaal belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.
- Positieve monumentale waarde wordt toegekend aan elementen die van belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.
- Indifferente monumentale waarde wordt toegekend aan elementen die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

De waardering vloeit voort uit een toetsing van vijf in de richtlijnen bouwhistorisch onderzoek genoemde facetten: algemene historie, stedenbouw, architectuurgeschiedenis, bouwhistorie en gebruiksgeschiedenis. De toetsingscriteria zijn gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid.

1 Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek 2009.

3 Beschrijvingen

Herenstraat 1 (oude tolhuis, negentiende eeuw)

Maart 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: 1963: vernieuwen woning, 1972: vernieuwen garage/berging, 1973: vernieuwen/uitbreiden keuken, 1993: wijzigen achtergevel (venster), 1997: verbouwen woning, 2001: aanbrengen dakkapel, 2003: uitbreiden woning.

Verbouwingsgeschiedenis

De indeling van het pand is sinds de bouw (vermoedelijk in de negentiende eeuw) sterk gewijzigd. Zo is het pand uitgebreid met een onderkelderde achterbouw (1972/1973), en zijn de indeling en afwerking van de begane grond, de zolder en de vliering in het recente verleden tot stand gekomen. De trappen in het pand zijn bij de verbouwing in 1997 vernieuwd. Bij de verbouwingen is de zolderbalklaag bewaard gebleven en is de huidige zoldervloer op een oudere vloer bevestigd. In hoeverre de zolderbalklaag en de zoldervloer uit de bouwtijd van het pand dateren kon door afwerkingen niet worden vastgesteld. De vlieringvloer is geheel vernieuwd.

Achtergevel

De geheel bepleisterde en witgeschilderde achtergevel van het pand wordt met een eenvoudige muurgoot afgesloten. De achtergevel is vermoedelijk in 1973 tot stand gekomen, samen met de éénlaags bijkeuken (rechts). Op de begane grond bevindt zich een recent kozijn met openslaande tuindeuren, rechts bevindt zich de éénlaags bijkeuken.

Ter hoogte van de verdieping is één venster aanwezig dat bij een verbouwing in 1993 werd geplaatst. Het dak van de achterbouw wordt doorbroken door de opvallend gevormde dakkapel die in 2001 werd geplaatst.

Afb. 01 De achtergevel van Herenstraat 1.

Afb. 02 Een opname van de begane grond in de richting van de voorgevel.

Afb. 03 Een detail van één van de spantbenen.

Afb. 04 Eén van de aange-troffen telmerken.

Interieur

Achter de voordeur bevindt zich een hal en rechts daarvan de woonkamer die in open verbinding staat met de achterbouw en de keuken. De trap is tegen de linker zijmuur geplaatst. De indeling van de zolder dateert uit het recente verleden. De grenenhouten kapconstructie is in het zicht en wordt gevormd door twee dekbalkjukkan met kreupele stijlen waarop nokstijlspanten met spantbeenschoren zijn geplaatst. De verschillende onderdelen in de kap zijn met houten nagels gezekeerd met uitzondering van de blokkeels die met bouten aan de spantbenen zijn bevestigd.

Om de vliering optimaal te kunnen gebruiken zijn enkele schorende elementen en de spantussenbalken verwijderd. In de kepen zijn aan beide zijden van de onderdelen gehakte telmerken I, II en III zichtbaar. Opvallend is het feit dat de telling in iedere keep, aan beide zijden verschilt. Merk I heeft aan de andere zijde merk III, etc.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

Het hoekpand Herenstraat 1 vormt de noordelijk afsluiting van de lintbebouwing aan de Herenstraat en is daarom stedenbouwkundig van belang. Het pand maakt daarnaast deel uit van het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste en relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

Door de verschillende verbouwingen (exterieur en interieur) is de architectuur van het pand sterk in authenticiteit aangetast. De architectuurhistorische waarde van het pand is derhalve gering en vooral gelegen in het feit dat de oorspronkelijke opzet ondanks de verbouwingen herkenbaar is gebleven: een dwarsgeplaatst, éénlaags pand onder een zadeldak.

■ Bouwhistorische waarde

De verschillende verbouwingen hebben voor een substantieel verlies aan historische bouws substantie gezorgd hetgeen de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis sterk heeft aangetast. De bouwhistorische waarde in het pand is nu met name gelegen in de vloer- en kapconstructie.

■ Waarde vanuit de gebruikshistorie

Het pand is het oude tolhuis en is vanwege de relatie met de Vaartse-Rijn, die lange tijd de levensader van het dorp was, van groot belang gezien de gebruikshistorie.

Waardstelling

■ Hoge monumentale waarde (van cruciaal belang):

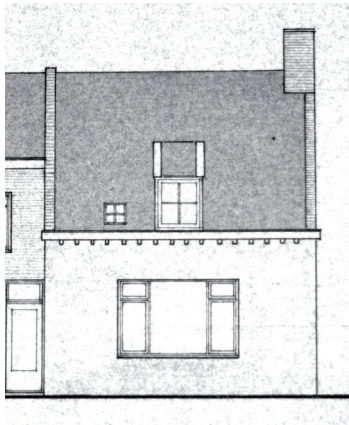
- Delen van het casco, te weten de voorgevel, de vloerconstructie en de kapconstructie dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit, zeldzaamheid en relatieve gaafheid.

■ Positieve monumentale waarde (van belang)

- Er zijn in het pand geen zaken aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

■ Indifferente waarde (relatief weinig belang)

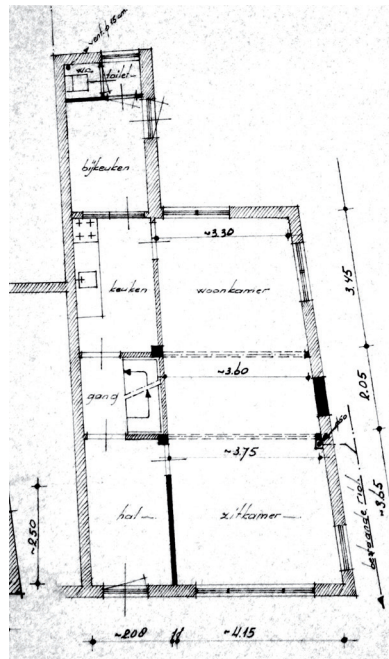
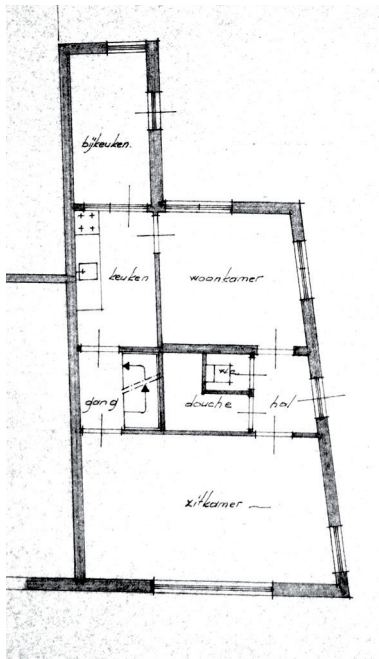
- De aanpassingen aan het pand die in het recente verleden tot stand zijn gekomen, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het onbeduidende materiaalgebruik.

Afb. 05 De bestaande voor-
gevel Herenstraat 1 in 1977.

Afb. 06 De gewijzigde voor-
gevel in 1977.

Afb. 07 De bestaande begane
grond Herenstraat 1 in 1977.

Afb. 08 De gewijzigde
begane grond in 1977.

Herenstraat 7, Jutphaas (oude pastorie)

April 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: 1948: restauratie van de Nederlands Hervormde Pastorie, 1969: verbouwen woning en bouw garage, 2008: verbouwen woning.

Verbouwingsgeschiedenis

In 1948 vond een restauratie plaats van het pand waarbij de tuindeuren in de achtergevel werden vervangen door twee schuiframen en er ter plaatse van de keuken een schouderkozijn werd aangebracht. Inpandig werden de houten vloeren van de kamer-en-suite op de begane grond vervangen door betonnen vloeren waarop een stroken vloer werd aangebracht. Op de betonnen keukenvloer werd een granitovloer aangebracht. De houten badkamervloer werd voorzien van een houtgraniet vloer. Een deel van de houten zoldervloer werd vervangen. Van de verbouwing uit 1969 zijn geen concrete gegevens bekend. In 2008 werd het pand door de huidige eigenaren andermaal verbouwd. Zij brachten de achtergevel terug naar de situatie van vóór 1948 en brachten intern enkele grote wijzigingen aan, met name op de verdieping.

Achtergevel

De geheel bepleisterde en gewitte tweelaags, vijf vensterassen brede achtergevel wordt door een geprofileerde lijst beëindigd. Op de begane grond bevindt zich centraal de gangdeur. Links van deze deur zijn twee gereconstrueerde gevelopeningen met openslaande tuindeuren aanwezig. Links van de gangdeur bevindt zich een venster met natuurstenen lekdorpel en de keukendeur. Ter hoogte van de verdieping zijn vijf vensters met natuurstenen lekdorpels aanwezig. Naar het zich laat aanzien zijn alle kozijnen, ramen en deuren vernieuwd.

Afb. 01 De achtergevel van het pand Herenstraat 7.

Afb. 02 De schouw in de voorkamer.

Afb. 03 De schouw in de achterkamer.

Afb. 04 Een opname van de kapconstructie aan de straatzijde.

Interieur

De entree van het huis geeft toegang tot een tochtportaal waarachter zich een gang bevindt welke doorloopt tot de achtergevel. Links bevinden zich een kleine voorkamer en de vernieuwde keuken die door de trap van elkaar worden gescheiden. De trap is door de huidige bewoners aangebracht. Onder de keuken bevindt zich een kelder die in het recente verleden is gerenoveerd. De bakstenen keldertrap oogt oorspronkelijk.

Rechts van de gang bevindt zich een kamer-en-suite waarvan de schouwmantels, die tegen de rechter zijmuur gepositioneerd zijn, uit de bouwtijd van het pand lijken te dateren. De kasten die de suitedeuren flankeren zijn oorspronkelijk, de suitedeuren en de kastdeuren zijn later aangepast. De afwerking van de begane grond is geheel recent, op enkele onderdelen van de marmeren gangvloer na.

De indeling van de verdieping is door de huidige bewoners aangebracht en bestaat uit een kleine- en een grote slaapkamer tegen de voorgevel die gescheiden worden door een badkamer. De getoogde doorgang naar de korte gang richting achtergevel is authentiek. Aan deze gang grenzen twee slaapkamers. De afwerking van de verdieping is geheel contemporain.

Het pand heeft zowel een zolder bij de voorgevel als bij de achtergevel.

Middels een doorgang langs de rechter zijmuur staan deze twee ongedeelde en beschoten zolders met elkaar in verbinding.

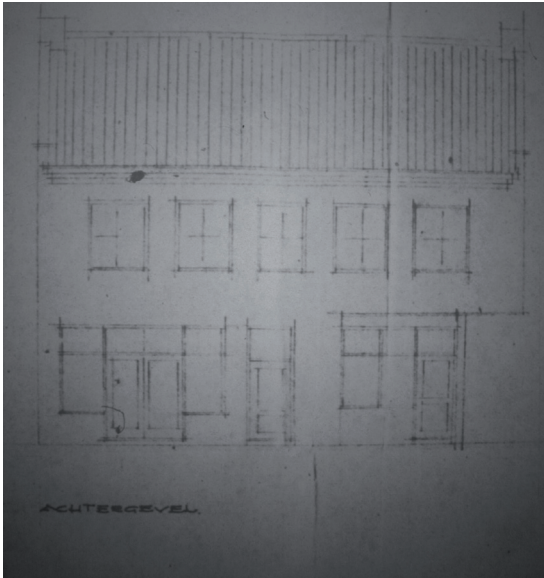
De houten verdiepingsvloer en de houten zoldervloer zijn gespiekerd op een enkelvoudige balklaag waarvan de balken in de zijmuren zijn opgelegd.

De kapconstructies van de twee achter elkaar gelegen zadeldaken lijken uit de bouwtijd van het pand te dateren en bestaan uit een reeks schaarspanten met kreupele stijlen en overgekeekte spantbalken. De verschillende onderdelen (vervaardigd uit gekantrecht rondhout) zijn voorzien van gehakte telmerken en gezekerd met houten en gesmede nagels.

Afb. 05 Een opname van de kapconstructie aan de achterzijde.

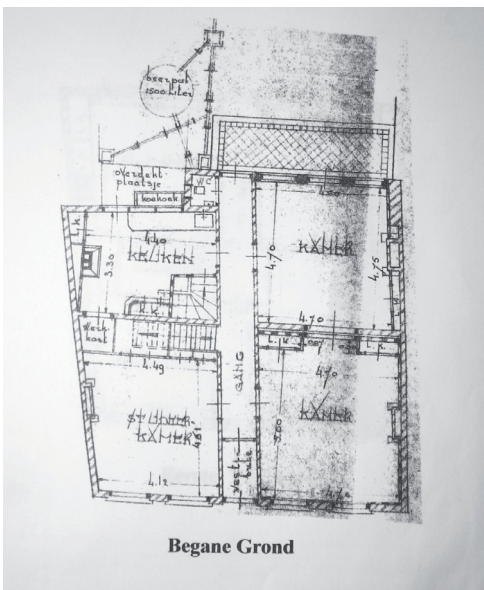
Afb. 06 Eén van de aange- troffen telmerken.

Afb. 07 De achtergevel vóór de verbouwing in 1948.

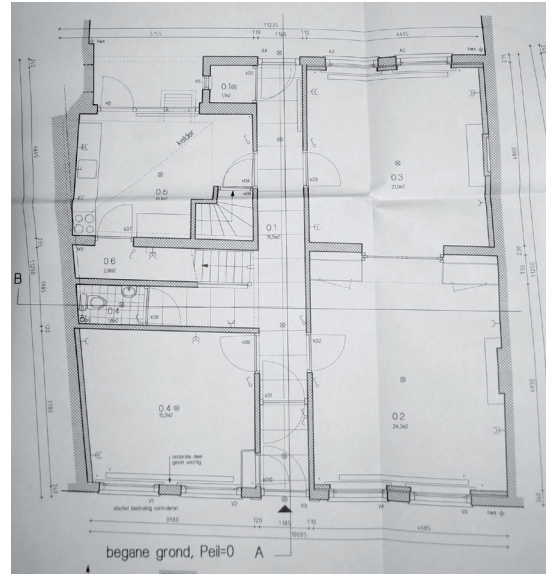

Afb. 08 De achtergevel na de verbouwing in 1948.

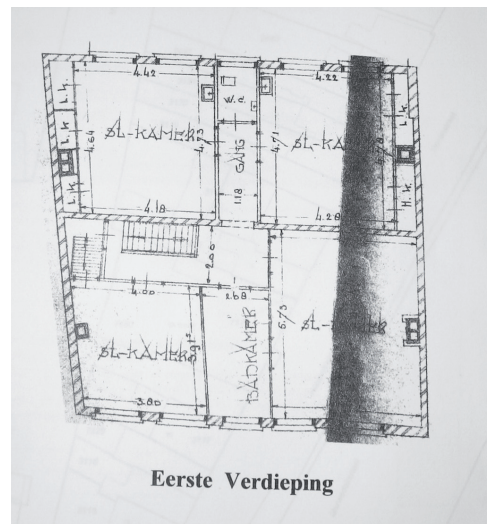

Afb. 09 De oude indeling van de begane grond.

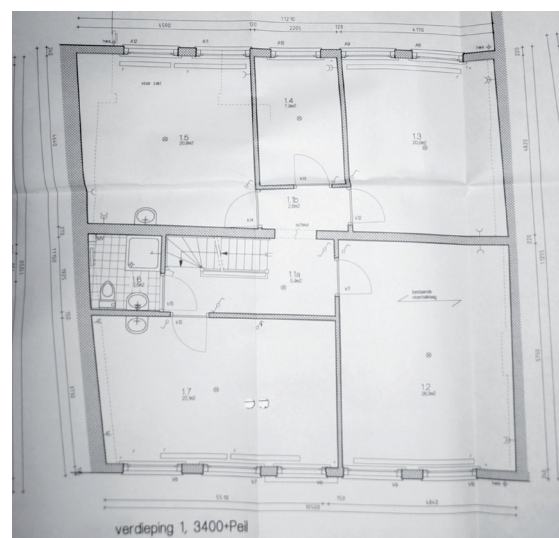
Afb. 10 De recente indeling van de begane grond.

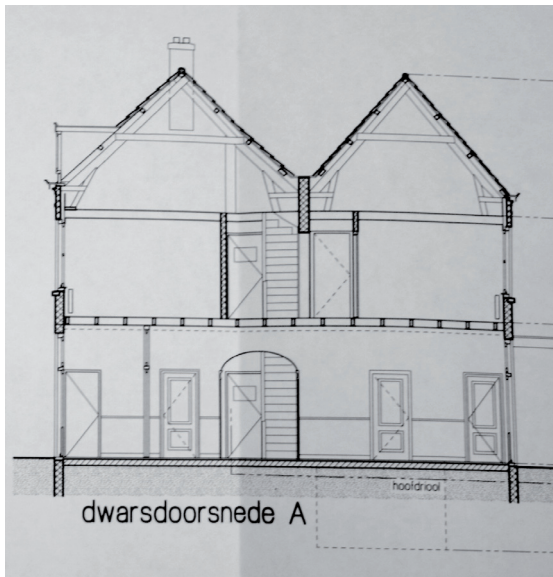

Afb. 11 De oude indeling van de verdieping.

Afb. 12 De recente indeling van de verdieping.

Afb. 13 Op de doorsnede van het pand is duidelijk de dubbele kap te zien.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

De stedenbouwkundige en ensemblewaarden zijn gelegen in het feit dat het forse tussenpand deel uit maakt van het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste, relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

De verbouwingen aan het pand hebben ervoor gezorgd dat de architectuur van het pand sterk in authenticiteit is aangetast. De architectuurhistorische waarden zijn dan ook met name gelegen in de vormgeving van de voorgevel en de opvallende en relatief zeldzame, dubbele kap.

■ Bouwhistorische waarde

De verschillende verbouwingen hebben voor een substantieel verlies aan historische bouwsubstantie gezorgd hetgeen de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis sterk heeft aangetast. De bouwhistorische waarden in het pand zijn nu met name gelegen in de voor de bouwtijd kenmerkende vloerconstructies en de opvallende en relatief zeldzame kapconstructie.

■ Waarde vanuit de gebruikshistorie

De waarde van het pand vanuit de gebruikshistorie is gelegen in het feit dat het pand lange tijd in gebruik is geweest als pastorie van de Nederlands Hervormde kerk.

Waardstelling

■ Hoge monumentale waarde (van cruciaal belang):

- Delen van het casco, te weten de gevels, de vloerconstructie en de kapcon-

structies dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen daarom een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit, zeldzaamheid en relatieve gaafheid.

- De schouwmantels in de voor- en achterkamer als gaaf bewaard gebleven, relatief zeldzame elementen uit de bouwtijd van het pand.
- De suitekasten als relatief gaaf bewaard gebleven en structuurbepalende elementen uit de bouwtijd van het pand.

■ **Positieve monumentale waarde (van belang)**

- Er zijn in het pand geen zaken aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

■ **Indifferente waarde (relatief weinig belang)**

- De aanpassingen aan het pand, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die na de bouwtijd tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het veelvoorkomende en onbeduidende materiaalgebruik.

Afb. 01 De achtergevel van het pand Herenstraat 10.

Afb. 02 De grote kamer op de begane grond in de richting van de achtergevel.

Afb. 03 De verdiepingsbalklaag.

Herenstraat 10

Maart 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: 1939: wijzigen achtergevel, 1959: verbouw tot winkel*, 1965: wijziging indeling en vervangen kap*, 1998: bouwen serre, 2009: inpandige wijzigingen en aanbrengen lichtkoepel.*

Verbouwingsgeschiedenis

De indeling en afwerking van het pand zijn in de loop der tijd ingrijpend gewijzigd. In de jaren dertig van de twintigste eeuw werd het pand verbouwd waarbij twee winkels met bovenwoningen werden gerealiseerd. Hierbij werden ook de voor- en achtergevel ingrijpend gewijzigd. In 1959 werd de rechter winkel verbouwd tot woonhuis waarna in 1965 wederom de indeling van het pand werd gewijzigd en tevens het dubbele zadeldak (vergelijkbaar met Herenstraat 7) werd vervangen. Na de sloop van het rechter buurpand, ten behoeve van een steeg die de Herenstraat en de Monseigneur G.W. van Heukelumstraat verbindt, is de rechterzijgevel geheel vernieuwd of mogelijk beklampt. Later werd het pand met een serre uitgebreid. Het kozijn met openslaande tuindeuren dat in de jaren dertig van de twintigste eeuw werd aangebracht, is behouden gebleven.

Achtergevel

De drielaags achtergevel wordt afgesloten met een eenvoudige houten bakgoot op klossen. De begane grond gaat geheel schuil achter de serre uit 1998 waarop in 2009 een lichtkoepel werd aangebracht. Ter hoogte van de verdieping bevindt zich een vernieuwd schouderkozijn met balkondeur, rechts daarvan zijn twee vensters aanwezig. Ter hoogte van de tweede verdieping bevinden zich drie vensters met stolpramen en een klein, rechthoekig badkamer venster. De gevelopeningen zijn alle onder een rollaag geplaatst, de vensters hebben een lekdorpel van keramische raamdorpelstenen.

Interieur

Achter de voordeur bevindt zich een hal die uitkomt in de keuken. Rechts bevindt zich een grote ongedeelde kamer waarvan de schouwmantel tegen de rechter zijmuur later is aangebracht en welke dus niet afkomstig is uit het pand. De indeling van de verdieping bestaat uit een kamer tegen de voorgevel en een kleinere kamer en badkamer tegen de achtergevel. De kamers worden gescheiden door een gang die evenwijdig aan de voorgevel loopt. Hier bevindt zich ook de zoldertrap.

Zoals gezegd is de kapconstructie vernieuwd. De enkelvoudige balklaag, waarvan de balken in de voor- en achtergevel zijn opgelegd, en mogelijk ook de vloeren (deze werden door recente vloerbedekkingen aan het oog onttrokken) dateren uit de bouwtijd van het pand. De balken van de verdiepingsbalklaag zijn voorzien van een profilering.

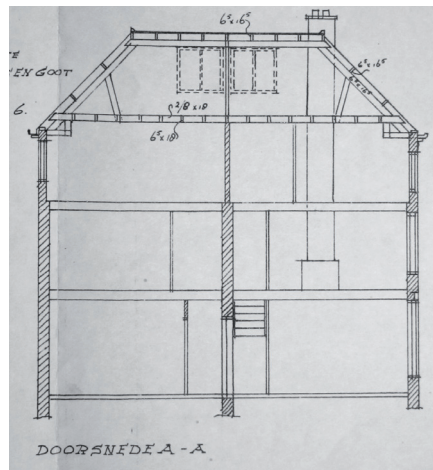
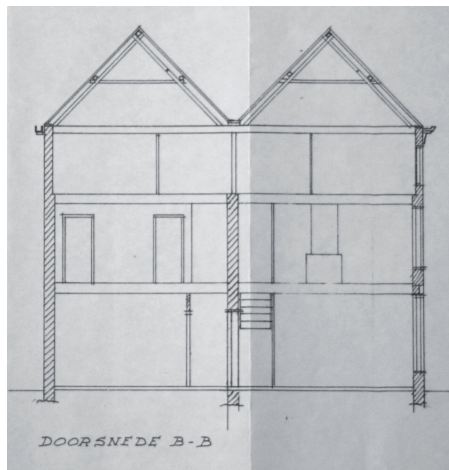
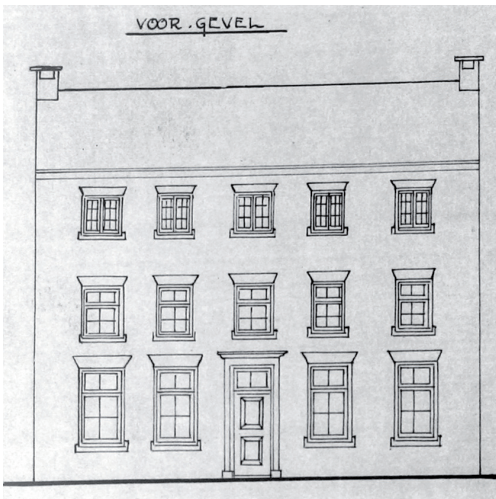
* Geen aantekening in bouwarchief.

Afb. 04 De zolderbalkaag.

Afb. 05 De voorgevel vóór de verbouwing in 1959.

Afb. 06 De voorgevel na de verbouwing in 1959.

Afb. 07 Doorsnede van het pand met het oorspronkelijke dubbele zadeldak.

Afb. 08 Doorsnede van het pand met het huidige dak.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

De stedenbouwkundige en ensemblewaarden van dit pand, dat na de sloop van het rechter buurpand deels vrijstaand is, zijn gelegen in het feit dat het pand deel uit maakt van het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste, relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

De verbouwingen aan het pand hebben ervoor gezorgd dat de architectuur van het pand sterk in authenticiteit is aangetast. De architectuurhistorische waarden zijn dan ook met name gelegen in de vormgeving van de voorgevel en de latei boven de vernieuwde winkelpui.

■ Bouwhistorische waarde

De verschillende verbouwingen hebben tot een substantieel verlies aan historische bouwsubstantie geleid. De bouwhistorische waarde in het pand is nu met name gelegen in de voor de bouwtijd kenmerkende vloerconstructies.

■ Waarde vanuit de gebruikshistorie

De waarde van het pand vanuit de gebruikshistorie is gelegen in het feit dat het pand lange tijd in gebruik is geweest als winkel.

Waardstelling

■ Hoge monumentale waarde (van cruciaal belang):

- Delen van het casco, te weten de voor- en achtergevel en de vloerconstructies, dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit, zeldzaamheid en relatieve gaafheid. Tevens zijn zij van belang voor de afleesbaarheid van de bouw- en gebruiksgeschiedenis.

■ Positieve monumentale waarde (van belang)

- Er zijn in het pand geen zaken aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

■ Indifferente waarde (relatief weinig belang)

- De aanpassingen aan het pand, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die in de tweede helft van de twintigste eeuw tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het onbeduidende materiaalgebruik.

Afb. 01 De achtergevel van het pand Herenstraat 36.

Afb. 02 De begane grond in de richting van de achtergevel.

Afb. 03 De brede deur op de zolder.

Herenstraat 36

April 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: 1951: verbouw van het pand, 1956: woon- en slaapgelegenheid, 1965: verbouw van de woning, 1976: bouw volière.

Verbouwingsgeschiedenis

Aan het einde van de negentiende eeuw, het exacte jaar is onbekend, werd de huidige voorgevel geplaatst. Later, mogelijk in 1951, werd de entree naar de zijgevel verplaatst. In 1956 werd de zolder door het plaatsen van enkele scheidingswanden verdeeld in een aantal kleine slaapkamers. In 1965 werd de achterzijde van de begane grond sterk gewijzigd en werd een betonvloer aangebracht. Ook werd een open trap tegen de linker zijmuur geplaatst. De indeling van de zolder bleef grotendeels ongewijzigd: een kamer tegen de voorgevel werd iets aangepast en tevens werd een keukenblok geplaatst. De huidige eigenaren hebben zowel de begane grond als de zolder aan de eisen van de tijd en het gebruik aangepast.

Achtergevel

De geheel bepleisterde achtergevel volgt de vorm van het mansardedak en wordt beëindigd door het fors overstekende dak. Op de begane grond bevindt zich een groot toegevoegd kozijn met openslaande deuren, een venster en een entree. Ter hoogte van de zolder is één venster aanwezig. De kozijnen, ramen en deuren zijn alle vernieuwd.

Interieur

De entree van het huis geeft toegang tot een kleine hal die grenst aan een korte gang. Vanuit deze gang is de ongedeelde kamer tegen de voorgevel te bereiken als ook de keuken tegen de achtergevel. De muur die de voorkamer van de keuken scheidt is nog authentiek. Links van de doorgang is een kleine muurkast aanwezig, rechts een grote kast. Een dergelijke kast bevond zich in de keuken, die door de huidige bewoners is gewijzigd.

In de voorkamer is de (niet oorspronkelijke) zoldertrap tegen de linker zijmuur gepositioneerd. De indeling van de zolder wordt gevormd door twee kamers tegen de voorgevel en één grote kamer tegen de achtergevel waarvan de scheidingswand met de overloop mogelijk oorspronkelijk is. Deze kamer heeft een opvallend grote, brede glas/paneel deur die uit de bouw tijd van het pand lijkt te dateren.

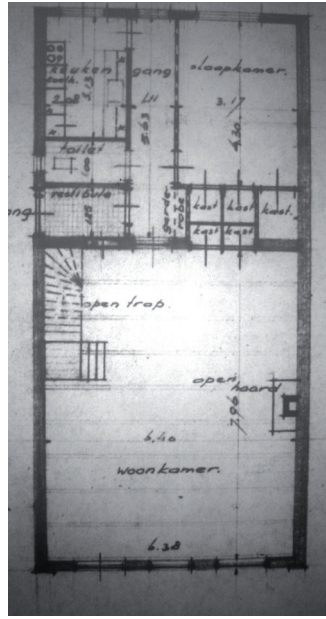
De afwerking van het pand is geheel contemporain, met uitzondering van de paneel deur.

De houten zoldervloer is gespijkerd op een enkelvoudige balklaag waarvan de balken in de zijmuren zijn opgelegd en met een kwartrond profiel zijn afgewerkt.

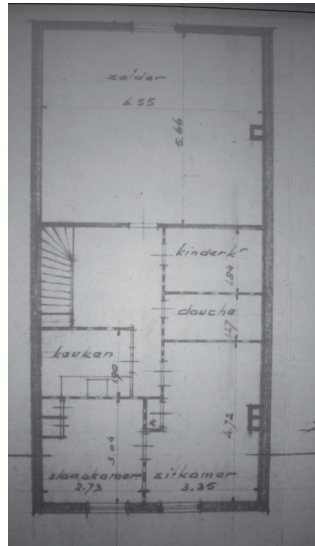
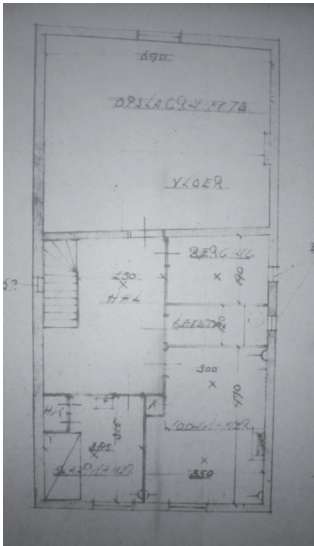
De kapconstructie bestaat uit twee, grenenhouten mansardespanten waarvan de verschillende onderdelen met houten nagels gezekerd zijn. Eén van de korbeels is verwijderd om een efficiënter gebruik van de zolder te kunnen bewerkstelligen.

Afb. 04 Eén van de kapspanten.

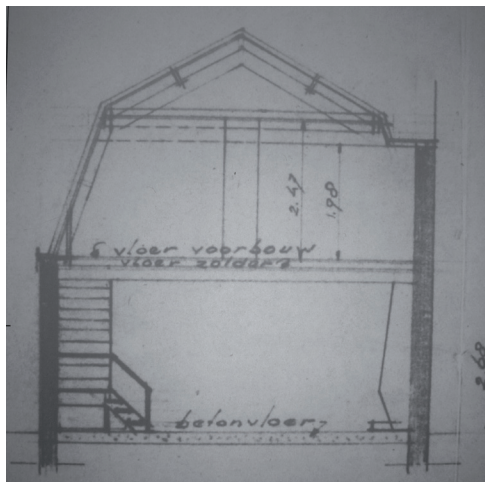

Afb. 05 De verbouwingsplattegrond van 1965, begane grond.

Afb. 06 De verbouwingsplattegrond van 1956, zolder.

Afb. 07 De verbouwingsplattegrond van 1965, zolder.

Afb. 08 De doorsnede van het pand in 1965.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

De stedenbouwkundige en ensemblewaarden van dit links vrijstaande diepe pand zijn gelegen in het feit dat het pand deel uit maakt van het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste en relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

De verbouwingen aan het pand hebben ervoor gezorgd dat de architectuur van het pand sterk in authenticiteit is aangetast. De architectuurhistorische waarden zijn dan ook met name gelegen in de vormgeving van de voorgevel.

■ Bouwhistorische waarde

De verschillende verbouwingen hebben voor een substantieel verlies aan historische bouwsubstantie gezorgd. De bouwhistorische waarde van het pand is nu met name gelegen in de voor de bouwtijd kenmerkende vloerconstructie en kapconstructie.

■ Waarde vanuit de gebruikshistorie

De waarde van het pand vanuit de gebruikshistorie is gelegen in het feit dat het pand lange tijd in gebruik is geweest als tramhalte.

Waardestelling

■ Hoge monumentale waarde

- Delen van het casco, te weten de zijgevels en achtergevel, de vloerconstructie en de kapconstructie dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen samen met de laat negentiende-eeuwse voorgevel een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit, zeldzaamheid en relatieve gaafheid.

■ Positieve monumentale waarde

- De oorspronkelijke scheidingswanden en de deur op de zolder als structuur-bepalende onderdelen verwijzen naar de oorspronkelijke indeling van het pand.

■ Indifferente waarde

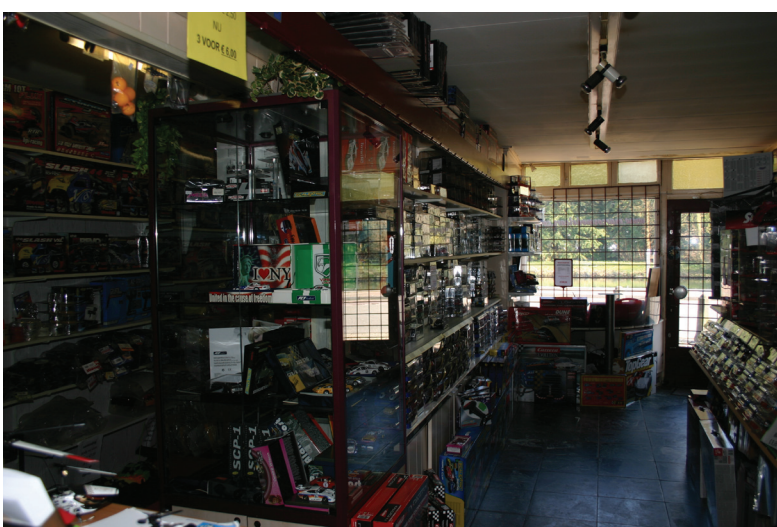
- De aanpassingen aan het pand, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die na de bouwtijd tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het veelvoorkomende en onbeduidende materiaalgebruik.

Afb. 01 De achtergevel van het pand Herenstraat 37-38: de begane grond.

Afb. 02 De achtergevel van het pand Herenstraat 37-38: de top.

Afb. 03 Opname van het winkeldeel in de richting van de voorgevel.

Herenstraat 37-38

Maart 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: 1950: verbouwing tot automatiek, 1974: verbouwen bakkerij.

Verbouwingsgeschiedenis

Op basis van de aangetroffen vloer- en kapconstructie kan de bouwtijd van het pand in de achttiende eeuw geplaatst worden. In de negentiende eeuw zal een verbouwing hebben plaatsgevonden waarbij de voorgevel werd vernieuwd of aangepast. In het eerste kwart van de twintigste eeuw werd de thans nog aanwezige winkelpui aangebracht en in de daaropvolgende decennia werd de voorgevel verder aangepast. In 1950 werd een automatiek geplaatst en een scheidingswand op de begane grond vernieuwd/geplaatst. In 1974 werd het pand verbouwd, de indeling en afwerking van het pand dateren nog deels uit deze tijd.

Achtergevel

De achtergevel van het pand betreft een geheel bepleisterde puntgevel. Op de begane grond bevinden zich een entree en twee vensters. Ter hoogte van de zolder zijn eveneens twee vensters (met stolpramen) aanwezig. De vensters en de entree zijn alle vernieuwd. De vensters zijn voorzien van lekdorpels van keramische raamdorpelstenen.

Indeling

De begane grond van het pand wordt gevormd door de winkel (linksvoor) die vanaf de straat toegankelijk is en het woonhuis (rechts en achterzijde) waarvan de entree in de rechterzijgevel is toegevoegd. Vanuit het halletje, waar zich tevens de trap naar de zolder en het sanitair bevindt, is de verwarmde woonkamer tegen de voorgevel en de keuken in het achterste deel van het pand toegankelijk. De keuken staat in verbinding met de kantooruimten achter het winkelgedeelte.

De afwerking van de begane grond dateert geheel uit de tweede helft van de twintigste eeuw, en werd hoogstwaarschijnlijk grotendeels in 1974 aangebracht (schrootjesplafond, grove natuurstenen afwerking schouwmandel). De muur die het woonhuis en de winkel scheidt, heeft mogelijk een hogere ouderdom en kan uit de bouwtijd van het pand dateren.

In de tweede helft van de twintigste eeuw is ook de indeling en de afwerking van de zolder tot stand gekomen. Deze bestaat uit enkele kleine, lage kamers met houten scheidingswandjes die tegen de kapconstructie zijn getimmerd. Deze kamers zijn voorzien van een houten plafond dat over de dekbalken van de kapconstructie is bevestigd. Daarboven is het onbeschoten dak zichtbaar. De vloer- en kapconstructies dateren mogelijk uit de achttiende eeuw. De vernieuwde zoldervloer is gespijkerd op een enkelvoudige balklaag waarvan de balken haaks op de voorgevel zijn georiënteerd. De constructie van de onbeschoten kap bestaat uit twee dekbalkjukkanen waarop een afgeschoorde nokstijl geplaatst is. Elke rechter schoor is verwijderd ten behoeve van een betimmering waarvan de functie niet duidelijk is.

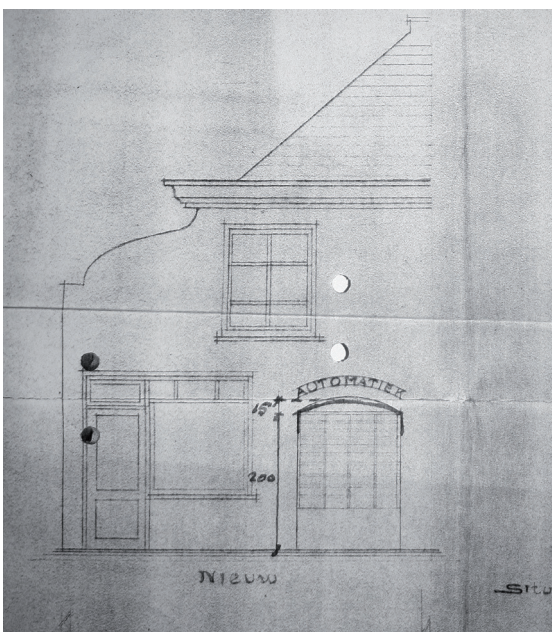
Over een overgekepte spantbalk zijn de flieringen gelegd die de sporen ondersteunen. Deze sporen hebben een rechthoekige of een ronde doorsnede.

Afb. 04 Opname van het woondeel in de richting van de voorgevel.

Afb. 05 Opname van de kapconstructie in de richting van de voorgevel.

Afb. 06 De bouwtekening uit 1950 waarop de wijziging van de voorgevel staat aangegeven.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

De stedenbouwkundige en ensemblewaarden zijn gelegen in de oriëntatie, die haaks op de straat gericht is, en het feit dat het pand vrijstaand is. Dit is bijzonder in het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste, relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

De verbouwingen aan het pand hebben ervoor gezorgd dat de architectuur van het pand sterk in authenticiteit is aangetast. De architectuurhistorische waarden zijn dan ook met name gelegen in de vorm van de voorgevel, de historische winkelpui en de negentiende-eeuwse kozijnen.

■ Bouwhistorische waarde

De verschillende verbouwingen hebben voor een substantieel verlies aan historische bouwsubstantie gezorgd. De bouwhistorische waarde in het pand is nu met name gelegen in de voor de bouwtijd kenmerkende vloerconstructie en de kapconstructie.

■ Waarde vanuit de gebruikshistorie

De waarde van het pand vanuit de gebruikshistorie is gelegen in het feit dat het pand lange tijd in gebruik is geweest als bakkerij.

Waardestelling

■ Hoge monumentale waarde

- Delen van het casco, te weten de gevels, de vloerconstructie en de kapconstructie dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit, zeldzaamheid en relatieve gaafheid.

■ Positieve monumentale waarde

- Er zijn in het pand geen zaken aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

■ Indifferente waarde

- De aanpassingen aan het pand, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die in de tweede helft van de twintigste eeuw tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het onbeduidende materiaalgebruik.

Afb. 01 De rechterzijgevel van bouwdeel A, Herenstraat 41-42.

Afb. 02 Het interieur op de begane grond.

Afb. 03 De zolderkamer nabij de voorgevel. Duidelijk zichtbaar zijn de kaspanten met kreupele stijlen.

Herenstraat 41-42

Mei 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: 1922: vernieuwen voorgevel, 1933: bouw dakkapel, 1971: verbouwen woning/winkel, 1989: vernieuwen restaurant.

Verbouwingsgeschiedenis

Er zijn geen bouwtekeningen bekend op basis waarvan een verbouwingsgeschiedenis kan worden opgesteld.

Beschrijving complex

Het complexje van gebouwen wordt gevormd door het pand aan de straat (A), dat middels een recent tussenlid verbonden is met twee geschakelde bouwdelen die respectievelijk in gebruik zijn als keuken/opslag (B) en opslag/garage (C).

■ Bouwdeel A

Het interieur van bouwdeel A is in 1989 door de huidige eigenaar geheel vernieuwd. De ongedeelde begane grond is in gebruik als restaurant, de zolder is toegankelijk middels een houten trap met boven- en onderkwart die in het kleine tussenlid is geplaatst. Rechts op de zolder bevindt zich een gang die aansluit op een kantoor tegen de voorgevel. Aan de gang grenzen twee kamers, een pantry en een badkamer.

Vanwege de afwerkingen die in 1989 werden aangebracht, was het niet mogelijk de constructie van de zoldervloer waar te nemen. De kapconstructie is grotendeels afgewerkt. Evengoed kon worden vastgesteld dat deze gevormd wordt door vier kaspanten met kreupele stijlen waarvan de diverse onderdelen zeer licht gedimensioneerd zijn. De constructie is voorzien van gordingen die op eenvoudige klossen zijn gelegd.

■ Bouwdeel B

Bouwdeel B heeft een nagenoeg vierkant grondvlak en omvat een begane grond en een lage zolder (1989) onder een platdak. In 1989 is het bouwdeel ingericht als keuken van het restaurant.

Exterieur

De éénlaags voorgevel van bouwdeel A is in schoonmetselwerk opgetrokken. Een eenvoudige muurgoot die bij de zijgevels is omgezet, beëindigt de voorgevel.

De gevelindeling is symmetrisch en wordt gevormd door een centraal in de gevel geplaatste entree onder een strekse boog en twee vermaakte en dichtgezette rondbogige vensteropeningen die deze entree flankeren. Het wijzigen van de gevel houdt verband met de verbouwing van 1989 toen in dit bouwdeel de keuken werd geplaatst.

Interieur

Zoals gezegd is de begane grond in 1989 ingericht als keuken. In dezelfde tijd werd een lage zolder aangebracht die toegankelijk is middels de houten steektrap tegen de voorgevel.

Afb. 04 De voorgevel van bouwdeel B.

Afb. 05 De voorgevel van bouwdeel C.

Afb. 06 De aangetroffen paneeldeur.

Afb. 07 Opname van de zoldervloer.

■ Bouwdeel C

Bouwdeel C staat op een rechthoekige plattegrond haaks op het pad en omvat een begane grond en een zolder onder een zadeldak dat met asbestgolfplaten is gedekt.

Op basis van de aangetroffen kapconstructie, de deurkozijnen en de paneeldeur is dit bouwdeel in de late negentiende eeuw of de vroege twintigste eeuw opgericht. In 1989 werd het geschikt gemaakt voor het plaatsen van koelinstallaties waarbij een gedeelte van de mogelijk nog deels oorspronkelijke indeling werd gesloopt.

Exterieur

De voorgevel betreft een asymmetrische, geheel bepleisterde puntgevel. De pleisterlaag werd hoogstwaarschijnlijk aangebracht toen bouwdeel A en B werden gebouwd en de linker zijmuur hoger moest worden opgetrokken en tevens de indeling van de begane grond werd gewijzigd. De pleisterlaag verhuult de bouwsporen die het gevolg zijn van deze wijzigingen.

Op de begane grond bevindt zich een brede harmonicadeur bestaande uit kraaldelen die onder een stalen latei is geplaatst. Links daarvan bevindt zich een hoge gevelopening met openslaande deuren, die eveneens uit kraaldelen zijn opgetrokken. Ter hoogte van de zolder bevindt zich een vermaakt hijsluik met oud hang- en sluitwerk in een getoognageld kozijn.

Interieur

De harmonicadeur links geeft toegang tot een ruime L-vormige bergruimte. De vorm en grootte van deze ruimte is het resultaat van het wegbreken van een halfsteens muurtje dat de begane grond oorspronkelijke over de breedte deelde. Delen van dit muurwerk, dat was bepleisterd en voorzien van een zwarte geschilderde plint, zijn in de huidige situatie aanwezig. Nagenoeg centraal in de ruimte bevindt zich de houten laddertrap die de zolder ontsluit. De ruimte rechts op de begane grond is in gebruik als garage. In de rechter hoek bij de voorgevel bevindt zich een oud rookkanaal. Recht tegenover de entree bevindt zich een paneeldeur uit de late negentiende eeuw of vroege twintigste eeuw. Het halfsteens muurtje waarin het kozijn zit gevat is later toegevoegd zoals blijkt uit het feit dat deze koud tegen de rechter zijmuur staat. In de rechter zijmuur is tevens een dichtgezet rondboog venster zichtbaar. Het is aannemelijk dat deze vensteropening werd dichtgezet toen de indeling die thans nog deels aanwezig is werd gerealiseerd.

De zolder is ongedeeld. In de deels bepleisterde voor- en achtergevel tekenen zich de sporen af van rookkanalen.

De begane grond is voorzien van een gestorte betonnen vloer (links) en een klinkervloer (rechts). De vernieuwde zoldervloer (smalle planken, verbonden met messing en groef) is gespijkerd op een enkelvoudige balklaag waarvan de licht gedimensioneerde balken in de zijmuren zijn opgelegd. Over deze vloer is later een vloer van houten platen aangebracht.

De kapconstructie dateert voor het grootste deel uit de bouwtijd, enkele sporen zijn vervangen. De kapconstructie wordt gevormd door twee dekbalkjucken waarop schaarspanten zijn geplaatst. De spantbenen van de schaarspanten worden door een overgekepte spantbalk gekoppeld. Over de

Afb. 08 Opname van de kapconstructie.

uitstekende delen van spantbalken zijn de flieringen gelegd. De verschillende onderdelen van de kaspanten zijn vervaardigd uit bekantrecht rondhout en worden met houten of ijzeren nagels gezekeerd.

Op de onderdelen van de kaspanten zijn gehakte telmerken aangetroffen die geen duidelijk systeem lijken te volgen.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

De stedenbouwkundige en ensemblewaarden zijn gelegen in de oriëntatie, die haaks op de straat gericht is, en het feit dat het complex vrijstaand is. Dit is bijzonder in het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste, relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

De verbouwingen aan het panden hebben ervoor gezorgd dat de architectuur sterk in authenticiteit is aangetast. De architectuurhistorische waarden zijn dan ook met name gelegen in de vormgeving van de voorgevel van bouwdeel A.

■ Bouwhistorische waarde

De verschillende verbouwingen hebben voor een substantieel verlies aan historische bouwsubstantie gezorgd. De bouwhistorische waarden zijn met name gelegen in de voor de bouwtijd kenmerkende vloerconstructies en de kapconstructies van de bouwdelen A en C.

■ Waarde vanuit de gebruikshistorie

Over het gebruik van het pand is te weinig bekend om een waarde vanuit de gebruikshistorie toe te kennen.

Waardestelling

Bouwdeel A

■ Hoge monumentale waarde

- Delen van het casco, te weten de gevels en de kapconstructie dateren nog grotendeels uit de bouwtijd en vertegenwoordigen een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit en relatieve gaafheid.

■ Positieve monumentale waarde

- Er zijn geen onderdelen aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

■ Indifferente waarde

- De aanpassingen aan het bouwdeel, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die bij de verbouwing van 1989 tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het veelvoorkomende en onbeduidende materiaalgebruik.

Bouwdeel B

- Hoge monumentale waarde
 - Er zijn geen onderdelen aan te wijzen die een hoge monumentale waarde vertegenwoordigen.

- Positieve monumentale waarde
 - Het bouwdeel is in 1989 sterk in authenticiteit aangetast. Vanwege het feit dat dit deel een onderdeel is van het ensemble dat door de drie bouwdelen wordt gevormd, kan een positieve monumentale waarde worden toegekend.

- Indifferente waarde
 - De aanpassingen aan het bouwdeel, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die bij de verbouwing van 1989 tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het veelvoorkomende en onbeduidende materiaalgebruik.

Bouwdeel C

- Hoge monumentale waarde
 - Delen van het casco, te weten de gevels, vloerconstructie en de kapconstructie, dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit en relatieve gaafheid.

- Positieve monumentale waarde
 - Er zijn geen onderdelen aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

- Indifferente waarde
 - De aanpassingen aan het bouwdeel, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die bij de verbouwing van 1989 tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het veelvoorkomende en onbeduidende materiaalgebruik.

Afb. 01 Opname van de rechter zijgevel van Herenstraat 46-47 waarvan het metselwerk met klezoren in de koppenlagen is uitgevoerd. Rechts is het muurwerk van de achterbouw zichtbaar.

Afb. 02 De kamer op de begane grond in de richting van de voorgevel.

Herenstraat 46-47

Maart 2011. M.C. van Dam

Verbouwingen: '30: verbouwing woningen, 1974: uitbreiden magazijn/kantoor en woning (46 en 47).*

Verbouwingsgeschiedenis

Er zijn geen bouwtekeningen bekend op basis waarvan een verbouwingsgeschiedenis kan worden opgesteld. De indeling van het pand is vrijwel geheel tot stand gekomen toen het pand ingrijpend werd verbouwd in de jaren dertig van de twintigste eeuw. De afwerking is door de huidige eigenaar/gebruikers aangebracht. In 1974 werd het gehele pand uitgebreid door het plaatsen van een aanbouw tegen de achtergevel. De oude achtergevel werd grotendeels gesloopt zodat de begane grond van het pand in verbinding kwam te staan met de achterbouw.

Achtergevel

De achtergevel wordt gevormd door de recente aanbouw over de volledige breedte van beide huisnummers.

Rechter zijgevel

De rechter zijgevel is ouder dan de voorgevel. Dit blijkt uit de aanwezigheid van klezoren (een kwart strek) in de koppenlagen nabij de achtergevel. Vanwege de vele ingrijpende wijzigingen zijn er binnen het pand geen onderdelen of structuren aanwezig die gekoppeld kunnen worden aan de klezoren en zo tot een nadere (globale) datering te komen. Het gebruik van klezoren werd tot in de tweede helft van de zeventiende eeuw algemeen toegepast hoewel er lokaal in Nederland latere toepassingen bekend zijn.

Herenstraat 46

Achter de voordeur bevindt zich een kleine vestibule met kast, toilet en trap-opgang. Rechts bevindt zich een grote kamer die in open verbinding staat met de recente achterbouw.

De trap, die mogelijk in de jaren dertig van de twintigste eeuw werd geplaatst, leidt naar de zolder (over nummer 46 en 47) waarvan de indeling door de huidige eigenaar is gerealiseerd.

De vloer- en kapconstructie dateren mogelijk uit de bouwtijd van het pand. Boven het huidige plafond op de begane grond gaat een oude enkelvoudige balklaag schuil waarvan de balken in de voor- en achtergevel zijn opgelegd. De vloer die hierop gespijkerd is, is naar verluidt oorspronkelijk. De kapconstructie wordt gevormd door een reeks in grenenhout uitgevoerde spanten met kreupele stijlen. De spantbalk is bij enkele gebinten/spanten verplaatst om voldoende stahoogte te genereren.

Herenstraat 47

De begane grond van Herenstraat 47 is ingericht als winkel. De indeling en afwerking zijn recent.

* Geen aantekening in bouw-archief.

Afb. 03 De zoldertrap.

Afb. 04 Eén van de spanten.

Waardering

■ Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

Het rechts vrijstaande pand is stedenbouwkundig van belang als onderdeel van de oudste bebouwing aan de straat. Het pand maakt daarnaast deel uit van het beeldbepalende ensemble aan de Herenstraat, dat bestaat uit een vrijwel gesloten gevelwand van veelal dwars geplaatste, relatief kleinschalige panden.

■ Architectuurhistorische waarde

Door de verschillende verbouwingen (exterieur en interieur) is de architectuur van het pand sterk in authenticiteit aangetast. De architectuurhistorische

waarde van het pand is derhalve gering en vooral gelegen in het feit dat de oorspronkelijke opzet ondanks de verbouwingen herkenbaar is gebleven: een dwarsgeplaatst, éénlaags pand onder een zadeldak.

■ **Bouwhistorische waarde**

De verschillende verbouwingen hebben voor een substantieel verlies aan historische bouwsubstantie gezorgd hetgeen de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis sterk heeft aangetast. De bouwhistorische waarde van het pand is nu met name gelegen in de rechter zijgevel, de vloer- en kapconstructie.

■ **Waarde vanuit de gebruikshistorie**

Het pand was tot de ingrijpende verbouwing in de jaren '30 van de twintigste eeuw één van de zogenaamde kamerwoningen in Jutphaas en daarom van belang gezien vanuit de gebruikshistorie.

Waardestelling

■ **Hoge monumentale waarde**

- Delen van het casco, te weten de zijgevels, de zoldervloerconstructie en de kapconstructie dateren nog grotendeels uit de bouwtijd van het pand en vertegenwoordigen een hoge monumentale waarde vanwege de mate van authenticiteit, zeldzaamheid en relatieve gaafheid.

■ **Positieve monumentale waarde**

- Er zijn in het pand geen zaken aan te wijzen die een positieve monumentale waarde vertegenwoordigen.

■ **Indifferente waarde**

- De aanpassingen aan het pand, zoals wijzigingen aan de indeling en afwerking van het interieur die sinds de jaren dertig van de twintigste eeuw tot stand zijn gekomen, vertegenwoordigen een indifferente waarde vanwege het onbeduidende, veelvoorkomende materiaalgebruik.

Afb. 05 Opname van de be-
gane grond in de richting van
de achtergevel.